

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO MAGISTRO PROGRAMA

SIGITA REMEIKIENĖ

II kurso studentė

**UŽSIENIO LIETUVIŲ ŠVIETIMO POLITIKOS ANALIZĖ:
POLITIKOS FORMAVIMO ĮTAKA ĮGYVENDINIMO PROCESUI**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė: doc.dr. Jūratė Novagrockienė

Vilnius, 2007

Magistro darbo vadovės išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....
.....

.....
(data)

.....
(v., pavardė)

.....
(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(data)

.....
(Gynimo komisijos sekretorės parašas)

Magistro darbo recenzentas:

.....
(v. pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas:

Komisijos nariai:

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas magistro darbas „*Užsienio lietuvių švietimo politikos analizė: politikos formavimo įtaka įgyvendinimo procesui*“ yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Sigita Remeikienė

(parašas)

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Remeikienė S. Užsienio lietuvių švietimo politikos analizė: politikos formavimo įtaka įgyvendinimo procesui: Viešojo administravimo specialybės magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovė J. Novagrockienė. – V., 2007. 64 – p.

Reikšminiai žodžiai: užsienio lietuvių švietimo politika, politikos formavimas, politikos įgyvendinimas, emigracija, išėivija, lituanistinis švietimas, darbotvarkė, sprendimų priėmimas.

Šiame darbe nagrinėjama užsienio lietuvių švietimo politika nuo jos formavimo pradžios po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo iki dabar. Pirmoje dalyje aptariamos pagrindinės užsienio lietuvių švietimo politikos įgyvendinimo problemos; antroje dalyje, remiantis racionalių sisteminiu politikos analizės modeliu (pagal Cobb ir Elder bei Simon), analizuojamas užsienio lietuvių švietimo politikos formavimas. Iš pradžių pristatomas teorinis modelis, vėliau, remiantis modeliu analizuojamas užsienio lietuvių švietimo politikos formavimas. Trečiojoje dalyje analizuojamos lituanistinio ugdymo įstaigos užsienyje, aptariamas užsienio lietuvių bendruomenių švietimo politikos, institucijų vertinimo bei poreikių analizės tyrimas.

Santrumpų sąrašas

KM – Kultūros ministerija

LR – Lietuvos Respublika

NVO – nevyriausybinės organizacijos

PLB – Pasaulio lietuvių bendruomenė

ŠMM – Švietimo ir mokslo ministerija

TMID – Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas

URM – Užsienio reikalų ministerija

TURINYS

Įvadas.....	7
1. Užsienio lietuvių švietimo politikos raidos apžvalga	10
1.1. Prielaidos lituanistiniam švietimui	10
1.2. Lituanistinio švietimo reikšmė	11
1.3. Užsienio lietuvių švietimo politikos metmenys.....	14
1.3.1. Politikos tikslai ir uždaviniai	14
1.3.2. Teisinės politikos priemonės	15
1.3.3. Institucijos.....	16
1.3.3.1. Valstybinės institucijos.....	16
1.3.3.2. Nevyriausybinės organizacijos	22
2. Užsienio lietuvių švietimo politikos formavimas: teorinis pagrindas	23
2.1. Darbotvarkės sudarymas.....	29
2.1.1. Konflikto apibrėžimas	29
2.1.2. Darbotvarkių tipologija.....	31
2.1.3. Problemų patekimo į darbotvarkę faktoriai	32
2.1.4. Problemų patekimo į darbotvarkę veiksniai	33
2.2. Sprendimų priėmimas užsienio lietuvių švietimo politikoje	35
3. Užsienio lietuvių švietimo būklė: empirinė analizė	39
3.1. Lituanistinės ugdymo įstaigos užsienyje: lyginamoji analizė	39
3.2. Užsienio lietuvių bendruomenių švietimo politikos, institucijų vertinimo bei švietimo poreikių tyrimo analizė	45
3.2.1. Užsienio lietuvių švietimo politikos įvertinimas	47
3.2.2. Užsienio lietuvių švietimo politikos atitikimas bendruomenių poreikiams	47
3.2.3. Institucijų įvertinimas	52
Išvados	54
Priedas Nr.1. Tyrimo anketos klausimai	56
Literatūros sąrašas	60
Summary.....	63

Išvadas

Po nepriklausomybės atkūrimo prasidėjusi naujoji emigracijos iš Lietuvos banga duoda savų rezultatų – emigracijoje auga nauja lietuvių karta. Susidariusi situacija verčia galvoti ne tik kaip sustabdyti emigraciją iš Lietuvos, bet ir kaip galutinai neprarasti, ir neleisti nutautėti išvykusiems lietuviams bei jų vaikams. Kitokioje nei tėvų kultūrinėje aplinkoje augančių emigrantų vaikų lituanistinis švietimas yra viena pagrindinių priemonių lietuvybei išlaikyti. Lituanistinio švietimo užsienyje aktualumą grindžia ne tik statistiniai duomenys apie išvykusiųosius, bet ir galimos nutautėjimo ar tautos nykimo grėsmės.

Užsienio lietuvių švietimo politikos tema buvo pasirinkta dėl keleto motyvų. Visų pirma, darbo autorė buvo paskatinta viešos diskusijos, analizuojančios Vasario 16-osios gimnazijos Vokietijoje bei Punsko krašto lietuviškų mokyklų finansavimo klausimus (2001 m.) bei šaltinius – kas – emigrantus priimanti, ar „išleidžiančioji“ valstybė turėtų rūpintis jų bendruoju lavinimu. Tačiau ši diskusija – tik pradinis apmąstymų taškas, vėliau išsirutuliojęs į Lietuvos švietimo pagrindu ne Lietuvoje veikiančių įvairaus pobūdžio ugdymo įstaigų analizę bei pastarųjų administravimo procesus plačiąja prasme. Dar viena priežastis, paskatinusi pasirinkti tokį tyrimo objektą – analitinių darbų apie užsienio lietuvių švietimą trūkumas bei, autorės požiūriu, reikalinga emigracijos temos analizės modifikacija.

Pagrindinė tyrimo problema yra į posovietinės erdvės šalių arba etninių lietuvių žemių lituanistinių ugdymo įstaigų puoselėjimą nukreiptos užsienio lietuvių švietimo politikos kryptys, nors Vakaruose dėl ekonominės emigracijos mastų nuolatos didėja lietuvių bendruomenių poreikis lituanistiniam švietimui. Darbo tyrimo problemos pasirinkimą lėmė: 1) siekis įvertinti galimą užsienio lietuvių švietimo politikos lankstumą ir vaidmenų kaitą politikos formavimo procese didėjant emigracijos mastams bei pakitusiai tikslinių grupių geografijai; 2) siekis nustatyti šios politikos įgyvendinimo proceso problemas; 3) siekis nustatyti galimo nesėkmingo (tikslinių grupių poreikių neatitinkančio) įgyvendinimo priežastis bei pateikti rekomendacijas esamoms problemoms užsienio lietuvių švietimo politikoje spręsti. Todėl darbe siekiama išanalizuoti užsienio lietuvių švietimo politikos įgyvendinimo procesą, tikslinės grupės poreikius bei racionalaus politikos formavimo teorinio modelio kontekste išanalizuoti politikos formavimo procesą bei sprendimų priėmimą.

Darbo objektas – užsienio lietuvių švietimo politikos formavimas bei jo įtaka įgyvendinimo procesui. **Pagrindinis darbo tikslas** – išanalizuoti užsienio lietuvių švietimo politiką, nustatyti pagrindines politikos įgyvendinimo problemas bei, teorinio politikos

formavimo modelio pagalba, nustatyti šios politikos formavimo įtaką įgyvendinimui. **Darbo uždaviniai** yra šie:

- 1) nustatyti analizuojamos politikos tikslus, uždavinius, įgyvendinimo priemones ir institucinę sandarą;
- 2) nustatyti ir įvertinti politikos atitikimą tikslinės grupės poreikiams;
- 3) išanalizuoti atitinkamų politiką formuojančių institucijų darbotvarkės sudarymo bei sprendimų priėmimo procesus ir nustatyti politikos formavimo įtaką įgyvendinimo procesui.

Problemos ištirtumo laipsnis. Akademinių tyrimų apie užsienio lietuvių švietimo politiką nėra daug. Atskirai ir konceptualiai, politikos procesų teorijų požiūriu, užsienio lietuvių švietimo politika nėra nagrinėta. Daugelis, su užsienio lietuvių bendruomenėmis susijusių, tyrimų procesus analizuoja per emigracijos, kaip socio-ekonominio reiškinių prizmę (Pilietinės visuomenės instituto tyrimas „Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai“¹; Lietuvių išeivijos bei Pilietinės visuomenės institutų publikacija „Šiuolaikinė lietuvių emigracija: praradimai ir laimėjimai“², išleista seminarui pastarąja tema; Viešosios politikos instituto mokslinis tyrimas „Ekonominių migrantų skatinimo grįžti į tėvynę priemonės“). Periodinėje spaudoje galima rasti įvairių publikacijų apie užsienio lietuvių bendruomenes, tačiau daugelis jų nėra analitinio pobūdžio, dažniausiai aptariančių atskirų lietuvių bendruomenių užsienyje veiklas, pavyzdžiui, V.Parutis straipsnis „Lietuviškų mokyklų Londone daugėja“³. Taigi, šiame darbe ir bus siekiama išanalizuoti tai, kas anksčiau nebuvo tyrinėta.

Magistriniame darbe bus analizuojamos šios užsienio lietuvių švietimo sritys: užsienyje esančios, valstybinio Lietuvos švietimo pagrindu veikiančios bendrojo lavinimo mokyklos, licėjai, gimnazijos bei lituanistinės mokyklos ir ugdymo įstaigos. Darbe nebus analizuojamos priemonės užsienyje gyvenantiems moksleiviams mokytis nuotoliniu būdu ar bendrojo lavinimo mokykloje Vilniuje „Lietuvių namai“.

Darbe analizuojami pirminiai bei antriniai šaltiniai. Pirmiausiai yra apžvelgiama užsienio lietuvių švietimo politika, tokiu būdu siekiant iš pradžių pirmiausia identifikuoti pagrindines politikos įgyvendinimo problemas. Darbe taip pat siekiama problemas identifikuoti ir per tikslinės politikos grupės sisteminę apklausą. Per politikos formavimo teorinį modelį bei užsienio

¹ Pilietinės visuomenės institutas. „Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai“. Vilnius, 2005. <http://www.civitas.lt/files/Tyrimas_Lietuviu_emigracija_Studija.pdf> [Žiūrėta 2005 11 25].

² Pilietinės visuomenės institutas, Lietuvių išeivijos institutas. „Šiuolaikinė lietuvių emigracija: praradimai ir laimėjimai.“ Kaunas, 2004. <http://www.civitas.lt/files/Konferencija_Emigracija_04_12_02_pranesimai.pdf> [Žiūrėta 2007 05 20].

³ Violetta Parutis, „Lietuviškų mokyklų Londone daugėja.“ *Veidas*, 8, 2007. <<http://www.veidas.lt/leidinys.nrfull/45c9baea4d159>> [Žiūrėta 2007 03 09].

lietuvių švietimo politikos analizę racionalaus modelio kontekste identifikuojamos problemos, išskylančios šiame politikos proceso etape, bei nustatomas jų sąryšis su politikos įgyvendinimu.

Pagrindinė darbo hipotezė – užsienio lietuvių švietimo politikos tikslų bei prioritetų neaiškumas sudaro prielaidas įtvirtinti ir palaikyti prieštaringas politikos formavimo kryptis bei iš to sekantį neapibrėžtai koordinuojamą politikos įgyvendinimo procesą.

Darbo prielaida – užsienio lietuvių švietimo politikos įgyvendinimo procesų problemas „užprogramuojamos“ politikos formavimo metu priimamuose sprendimuose.

Kintamieji. Pagrindinis priklausomas kintamasis – užsienio lietuvių švietimo politikos įgyvendinimo procesas; nepriklausomi kintamieji – politikos formavimas, tikslai bei uždaviniai, užsienio lietuvių švietimo politikos formavimo (sprendimų priėmimo), įgyvendinimo, bei koordinavimo ir priežiūros struktūra; tikslinės grupės švietimo poreikiai.

Darbo struktūra. Darbą sudaro trys pagrindinės dalys. Pirmoje dalyje apžvelgiama užsienio lietuvių švietimo politika. Iš pradžių nagrinėjamos prielaidos lituanistiniam švietimui, vėliau analizuojami šios politikos metmenys: tikslai ir uždaviniai, teisinės įgyvendinimo priemonės bei su šios politikos formavimu ir įgyvendinimu susijusios institucijos.

Antrojoje dalyje, remiantis racionaliuoju sisteminiu politikos analizės modeliu (pagal Cobb ir Elder bei Simon), analizuojamas užsienio lietuvių švietimo politikos formavimas. Iš pradžių pristatomas teorinis modelis, vėliau, remiantis modeliu analizuojamas užsienio lietuvių švietimo politikos formavimas.

Trečiojoje dalyje pateikiama empirinė užsienio lietuvių švietimo politikos būklės analizė. Skyriaus pradžioje pateikiama lituanistinių ugdymo įstaigų užsienyje analizė, vėliau – užsienio lietuvių bendruomenių švietimo politikos bei institucijų vertinimo bei poreikių analizės tyrimas.

1. Užsienio lietuvių švietimo politikos raidos apžvalga

1.1. Prielaidos lituanistiniam švietimui

Istorinės, politinės bei ekonominės aplinkybės įvairiais laikotarpiais lėmė keletą svarbių emigracijos iš Lietuvos bangų. Sukūrus nepriklausomybę vyravo ekonominė, kurią vėliau pakeitė politinė, o atkūrus nepriklausomybę bei pastaruoju metu dominuoja ekonominė bei lytinė emigracijos formos⁴. Visų laikų emigracijos iš Lietuvos mastai bei, politinės emigracijos atveju, siekis teikti paramą Lietuvai bei lietuviams, skatino lietuvių emigrantus burtis į bendruomenes. Ilgainiui, susiformavo nauji lietuvių susibūrimo centrai įvairiose pasaulio valstybėse, gavę Užsienio lietuvių bendruomenių vardą.

Užsienio lietuvių bendruomenė – tai užsienyje krašto lietuvius jungianti organizacija, siekianti išlaikyti tautinę savimonę bei kultūrą ir stiprinti ryšius su istorine tėvyne. Įvairiose pasaulio šalyse gyvenantys lietuviai yra susibūrę į šalių ar kraštų lietuvių bendruomenes. Užsienio lietuvių bendruomenių grupę sudaro kelios istorinių aplinkybių nulemtos emigrantų grupės:

1) Išeivija vadinama „senoji“ emigrantų karta, į Vakarus daugiausia išvykusi pirmojoje XXa. pusėje, emigracijoje gyvenusi visą sovietmečio laikotarpį; didžiausioji šios grupės emigrantų dalis – besibaigiant Antrajam pasauliniam karui įsikūrusi Vokietijoje, skirtingose okupacinėse zonose: JAV (daugiau kaip 30 tūkst.), Didžiosios Britanijos (apie 25tūkst.), Prancūzijos (apie 24tūkst.)⁵, iš kur vėliau pasklido po visą pasaulį – JAV, Kanadą, Pietų Ameriką, Australiją, Vakarų Europą;

2) Tremtiniai ir politiniai kaliniai – SSRS vykdytų trėmimų į Sibirą bei kalinimų sovietų okupuotuose kraštuose aukos;

3) Etninėse Lietuvos žemėse gyvenantys „senbuviai“ – nuo „III tūkst. pr. Kr. savo etninėse žemėse gyvenantys lietuviai“⁶, daugiausiai susitelkę Baltarusijoje, Lenkijoje, Kaliningrado srityje;

4) Emigrantai – po nepriklausomybės atkūrimo iš Lietuvos daugiausia į Vakarus išvykę gyventi lietuviai, dažniausiai vadinami „ekonominiais migrantais“.

⁴ Vitalija Kasperavičiūtė (sud.), *Lietuvos Respublikos emigracijos politika 1920 – 1940m.* Vilnius: Versus Aureus, 2006, 9.

⁵ Vitalija Stravinskienė (sud.), *Pasaulio lietuvių bendruomenė 1949-2003.* Vilnius: Artlora, 2004, 18-19.

⁶ Kazimieras Garšva (sud.), *Etninių žemių lietuviai dabartinėje Baltarusijoje.* Vilnius: Nacionalinių tyrimų centro leidykla, 1999, 4.

Visos bendruomenės kartu (šiuo metu jų yra 36 įvairiose pasaulio šalyse) sudaro Pasaulio Lietuvių Bendruomenę (PLB). 1949 m. Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto paskelbtos Lietuvių Chartos pagrindu sukurta organizacija tuomet siekė dviejų tikslų – kovoti dėl Lietuvos nepriklausomybės bei tautinės savimonės išsaugojimo⁷. Atkūrus nepriklausomybę, aktuali išliko kalbos, kultūros, papročių, tradicijų bei valstybingumo išsaugojimo idėja.

Istoriškai susiklostė, jog Vakaruose esančios bendruomenės turėjo tvirtesnius pagrindus egzistavimui. Vakaruose lietuvių bendruomenės būrėsi „natūraliu būdu“ – po emigracijos iš Vokietijos lietuviai kėlėsi į Šiaurės ir Pietų Ameriką, Australiją, Naująją Zelandiją – kur palaipsniui arba kūrėsi naujos, arba plėtėsi senos lietuvių organizacijos, centrai, ar parapijos⁸, kurių veiklos nevaržė politinės priimančių valstybių aplinkybės. Išskyrus buvusiose Lietuvos etninėse žemėse gyvenančius lietuvius, kitur lietuvių bendruomenės susidarė veikiamos politinių ar ekonominių aplinkybių – dėl vykdytų trėmimų ir kalinimų, pavergtų tautų susilpninimo politikos lietuviai atsidūrė Sibire bei sovietų okupuotuose kraštuose, taigi tik sovietų imperijai žlugus galėjo susiburti į bendruomenes⁹. Todėl Rytų kraštuose, o tiksliau – buvusios Sovietų sąjungos teritorijoje susikūrusios lietuvių bendruomenės buvo reikalingos įvairios paramos, taigi nuo pat nepriklausomybės atkūrimo pradžios tiek PLB atstovybė, kuri sulaukė galimybės sujungti visas pasaulio lietuvių bendruomenes, tiek vėliau ir savo veiklą pradėjęs TMID itin daug dėmesio skyrė Rytų lietuvių bendruomenių steigimui, telkimui bei pagrindo lietuvių palaikyti skatinimo.

1. 2. Lituanistinio švietimo reikšmė

Tautinių mažumų ir išeivijos departamento duomenimis, šiuo metu užsienyje gyvenančių lietuvių skaičius viršija vieną milijoną, tačiau manoma, jog realus lietuvių skaičius užsienyje dar bene puse milijono didesnis¹⁰. Užsienio lietuvių bendruomenių duomenimis, daugiausia lietuvių gyvena JAV (apie 800 tūkstančių), nemažai Rusijoje, Kanadoje, Brazilijoje, Argentinoje, Didžiojoje Britanijoje, Vokietijoje, Australijoje, Airijoje. Lenkijoje 2003 metų surašymo duomenimis gyvena apie 5,8 tūkstančio lietuvių (daugiausia – Suvalkų vaivadijos Punsko, Seinų

⁷ Vitalija Stravinskienė (sud.), 19.

⁸ Ten pat, 19.

⁹ Ten pat, 19-20.

¹⁰ Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, „Užsienio lietuvių bendruomenių 2004 – 2006 metų rėmimo programa.“ Vilnius, 2004. <http://www.tmid.lt/index.php?page_id=638> [Žiūrėta 2007 04 07].

ir Suvalkų valsčiuose), Baltarusijoje ir Rusijos federacijos Kaliningrado srityje – apie 18 tūkstančių lietuvių¹¹.

Pastarojo dešimtmečio emigracijos mąstai verčia šį reiškinį vadinti pagrindine nekarine grėsme Lietuvai. Statistikos departamento duomenimis, nuo 1990 m. į užsienį emigravo per 334 tūkst. šalies gyventojų (1990–1993 m. didžiausi emigraciniai srautai buvo į Rusiją, Baltarusiją, Ukrainą ir kitas buvusias Sovietų Sąjungos respublikas, o nuo 1994 m. – į Vakarų)¹². Atkreiptinas dėmesys, jog tai – tik oficialūs duomenys, neapimantys numanomos, ir, ypatingai, prieš įstojimą į Europos Sąjungą vyravusios nelegalios, nedeklaruotos emigracijos. Statistikos departamento ataskaita apie neoficialią emigraciją rodo, jog oficialus išvykusiųjų skaičius – du ar net triskart didesnis¹³. Taigi, nesunku suskaičiuoti, jog per pastaruosius šešiolika metų, į užsienio valstybes gyventi nuolat išvyko apie 15 – 25 procentų Lietuvos gyventojų. Pastarasis Statistikos departamento tyrimas atskleidžia ir didžiausias išvykusiųjų grupes, pavyzdžiui, vien per ketverius metus (2001 – 2005) iš Lietuvos neoficialiai su šeimos nariais išvyko apie 8 tūkst. vaikų iki 14 metų amžiaus, o per šį laikotarpį iš viso išvyko 14 tūkst. vaikų¹⁴. Pridėjus dar trylikos metų oficialius bei neoficialius duomenis, susidaro nemažas išvykusių mokyklinio amžiaus vaikų skaičius. Skaičiai leidžia pripažinti, jog emigracijoje auga lietuvių karta; ne tik dėl gausaus skaičiaus, bet ir tikintis, jog šie lietuviai nepraras tautiškumo, ir kada nors galbūt grįš nuolat gyventi į tėvynę, reikia iš anksto rūpintis lietuvių diaspora bet kuriame pasaulio kampelyje. Ypatingai svarbus tautiškumo išsaugojimo būdas – švietimas, kuomet ne Lietuvoje auganti karta mokoma ne tik lietuvių kalbos bei kultūros dalykų, bet, galbūt turi galimybę mokytis Lietuvos švietimo pagrindu veikiančiose bendrojo lavinimo mokyklose užsienyje. Tokios galimybės yra ypatingai svarbios įvertinus galimą reemigraciją, bei užkirtus kelią sunkumams adaptuotis sugrįžtantiems dėl švietimo sistemų skirtumo. Klaidingai manoma, jog lietuvių švietimas reikalingas tik išvykusiems lietuviams; priešingai – lietuvių švietimas dar labiau reikalingas lytinės migracijos išdavoje - mišriose šeimose, kadangi čia atsiranda dar didesnė tikimybė lietuvių nykti. Vaikai - tiek su tėvais išvykę, tiek emigracijoje gimę bei augantys antrosios kartos migrantai yra imlesni kalbai nei suaugusieji, jie greičiau integruojasi į juos supančią visuomenę, jie dažniausiai socializuojasi per priimančios valstybės kalbą; dvikalbystę,

¹¹ Lietuvos centriniai interneto vartai, „Lietuviai pasaulyje.“ Vilnius, 2005.

<<http://www.lietuva.lt/index.php?Lang=34&ItemId=27784>> [Žiūrėta 2005 11 25].

¹² Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, „Lietuva pagal emigracijos mastus – pirmoji Europos Sąjungoje.“ Vilnius, 2006. <<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=1750>> [Žiūrėta 2007 04 07].

¹³ Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, „Tik kas antras trečias emigrantas deklaruoja savo išvykimą iš Lietuvos.“ Vilnius, 2006. <<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=1767>> [Žiūrėta 2007 04 07].

¹⁴ Ten pat.

neskatinant gimtosios kalbos, keičia monolingvizmas su vyraujančia ne gimtąja kalba. Pavyzdžiui, Airijos lietuvių bendruomenėje dažnas reiškinys, kuomet lietuvių emigrantų vaikai su tėvais lietuviškai kalba tik su klaidomis, o su broliais ar seserimis – angliškai¹⁵.

Daugelis užsienio lietuvių bendruomenių (ypatingai, jau keletą dešimtmečių Vakarų Europoje, Šiaurės ir Pietų Amerikoje veikiančios lietuvių bendruomenės) yra sukūrusios nuoseklią tautinio savitumo palaikymo sistemą: turi lituanistines mokyklas, kultūros centrus, parapijų namus, savišalpos fondus, archyvus, leidinius lietuvių kalba, nusistovėjusias lietuviškų renginių tradicijas¹⁶. Daugelis senųjų lietuvių bendruomenių (daugiausiai išeivių) yra remiamos priimančių valstybių arba senųjų bendruomenės narių, tuo tarpu naujosios lietuvių bendruomenės, susikūrusios po naujausios emigracijos bangos atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, sunkiau randa finansinių, moralinių bei kultūrinių svertų egzistavimui. Visų pirma, ypatinai, neoficialios emigracijos, arba nelegalaus apsigyvenimo užsienyje (ypatingai prieš įstojimą į Europos Sąjungą) atveju, lietuviai vengė burtis į bendruomenes, tuo labiau – prašyti priimančios valstybės paramos. Kita vertus, apie neoficialiai iš Lietuvos išvykusius lietuvius taip pat mažai žinojo ir Lietuvos institucijos. Dabar, situacijai pasikeitus, ir neoficialiai emigracijai mažėjant (bent jau hipotetiškai dėl politinių įstojimo į ES aplinkybių), informacijos sklaida apie bendruomenes tampa vis lengvesnė, bendruomenių aktyvumas didėja, o tai savaime rodo užsienio lietuvių bendruomenių poreikį koncentruotai, vieningai, užsienio lietuviams adaptuotai švietimo sistemai užsienio lietuvių bendruomenėse diegti. Kaip bebūtų, pastarųjų metų tendencijos rodo užsienio lietuvių bendruomenių skaičiaus didėjimą, o kiekvienos užsienio lietuvių bendruomenės egzistavimas bei nenumaldomas poreikis lietuvių kalba šviesti vaikus rodo vieną visoms bendruomenės vienodą tikslą – suteikti lietuvių vaikams tai, ko negali suteikti nė viena užsienio švietimo sistema. Užsienio lietuvių bendruomenių švietimo aktualumą rodo ir 2004 - 2006 metų Užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo programos situacijos analizė - įgyvendinant 1998–2003 metų programą, TMID gavo daugiau nei 1000 užsienio lietuvių bendruomenių ir organizacijų paraiškų finansuoti jų veiklą¹⁷.

¹⁵ Laura Garbatavičiūtė-Down, „*Pasiilgau...(arba) Mes – vienas kito angelai.*“ Vilnius: Vaga, 2006, 9.

¹⁶ Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, <http://www.tmid.lt/index.php?page_id=48>. Vilnius, 2007. [Žiūrėta 2007 04 07].

¹⁷ Užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo 2004 – 2006 metų programa.

1.3. Užsienio lietuvių švietimo politikos metmenys

1.3.1. Politikos tikslai ir uždaviniai

Po nepriklausomybės atkūrimo, politikos užsienio lietuvių klausimais formavimas prasidėjo 1994 m. LR Vyriausybės nutarimu reorganizavus Tautybių departamentą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės bei Valstybinę regioninių problemų komisiją ir įkūrus Regioninių problemų ir tautinių mažumų departamentą prie LR Vyriausybės. Šiam departamentui buvo priskirtos komunikacijos tarp užsienio lietuvių bendruomenių funkcijos, kurias iki tol vykdė tuometinė Švietimo ir kultūros ministerija¹⁸. 1999 m. departamentas LR Vyriausybės nutarimu perorganizuotas į Tautinių mažumų ir išeivijos departamentą prie LR Vyriausybės, kurio vienas iš dviejų uždavinių – „formuoti ir įgyvendinti valstybinę ryšių su užsienyje gyvenančiais lietuviais ir išeiviais iš Lietuvos politiką“¹⁹. Nuo tada, TMID tampa pagrindine koordinuojančia institucija Lietuvoje ryšių su pasaulio lietuviais, bei šios politikos prioritetine sritimi – užsienio lietuvių švietimu, klausimais.

Minėtas nutarimas TMID uždaviniui „ryšiams su užsienyje gyvenančiais lietuviais palaikyti“ įgyvendinti apibrėžia dvylika TMID funkcijų²⁰, kurias galima būti išskirti į tris pagrindines grupes: informacijos rinkimas, skaida bei analizė, lietuvių tautinio tapatumo išsaugojimas bei atstovavimas LR užsienio valstybėse ar tarptautinėse organizacijose ir tarptautinių sutarčių (ar susitarimų) dėl lietuvių tautinių mažumų, gyvenančių užsienyje, rengimas ir vykdymo stebėjimas. Taigi, užsienio lietuvių švietimo klausimai buvo vieni pagrindinių, kadangi visos trys funkcijų grupės daugiau ar mažiau apima švietimo klausimus. Naujoji nutarimo redakcija 2003 m. dar labiau praplėtė funkcijas ryšių su užsienyje gyvenančiais lietuviais srityje²¹: departamentas rengia ir teikia informaciją užsienio lietuviams, jų bendruomenėms, organizacijoms apie Lietuvoje vykstančius procesus bei organizuoja ir koordinuoja mokslinius, sociologinius, demografinius, infrastruktūros ir kitokius tyrimus, Lietuvos ir tarptautines konferencijas, parodas, konkursus, simpoziumus, kitus renginius.

¹⁸ Remigijus Motuzas, „Per toli nuo tiesos.“ <http://ic.lms.lt/ml/198/per_toli.htm> [Žiūrėta 2007 04 07].

¹⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Nutarimas Nr.1370 „Dėl Regioninių problemų ir tautinių mažumų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės reorganizavimo į Tautinių mažumų ir išeivijos departamentą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir šio departamento nuostatų patvirtinimo.“ Vilnius, 1998. <http://www.tmid.lt/index.php?page_id=372> [Žiūrėta 2007 04 07].

²⁰ Ten pat.

²¹ LR Vyriausybė, Nutarimas Nr.228 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. lapkričio 24 d. nutarimo Nr.1370 „Dėl regioninių problemų ir tautinių mažumų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės reorganizavimo į tautinių mažumų ir išeivijos departamentą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir šio departamento nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo.“ Vilnius, 2003.

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205356> [Žiūrėta 2007 04 07].

Departamento vykdomos funkcijos atspindi ir organizacijos tikslus. Užsienio lietuvių švietimo srityje pagrindinis tikslas – lietuvių tautinio tapatumo išsaugojimas. Šiam tikslui pasiekti išskelti uždaviniai – tautinio tapatumo programų rengimas bei įgyvendinimas²². Departamentas tam tikromis priemonėmis remia užsienio lietuvių bendruomenes bei organizacijas, išlaiko kai kurias užsienio lietuvių kultūros bei švietimo įstaigas.

1. 3. 2. Teisinės politikos priemonės

Ryšių su užsienio lietuviais politika skirstoma į tris sritis: kultūra, švietimas, informavimas²³. Šios sritys yra reglamentuojamos ryšių su užsienio lietuviais politika apibrėžiančio dokumento – Užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo programos, apimančios visas užsienyje gyvenančių lietuvių tikslines grupes – išeivius, tremtinius, etninėse Lietuvos žemėse gyvenančius lietuvius bei emigrantus.

Užsienio lietuvių bendruomenių kultūros ir švietimo programa buvo sukurta 1997–aisiais, ir numatė penkerius programos įgyvendinimo metus. 2003–aisiais programos tąsa išlaikyta sukuriant naują 2004–2006 metų programą. Pastaroji, anot TMID vyriausiosios specialistės Aušros Dumbliauskienės, galioja iki naujos programos patvirtinimo 2007 -aisiais²⁴ (preliminariai – pavasarį/vasarą).

Pagrindinis programos tikslas – ryšių su užsienio lietuviais palaikymas, o šiam tikslui įgyvendinti išskeltas pagrindinis uždavinys – lituanistinio švietimo rėmimas bei kultūrinių užsienio lietuvių iniciatyvų skatinimas²⁵. Taigi, prioritetinė programos sritis – lituanistinis švietimas. Anot TMID patvirtintų „Lituanistinių mokyklų bendrųjų nuostatų“²⁶, lituanistinė mokykla – tai neformaliojo švietimo įstaiga užsienyje, per kurią palaikoma ir skleidžiama lietuviybė, įvairiapusiškai supažindinama su Lietuva ir kur sudaromos sąlygos saviraiškai lietuvių kalba. Taigi, galima teigti, jog lituanistinis švietimas nepasiriboja vien kalbos mokymu – tai lietuvių kalbos bei kitų bendrinių dalykų, dėstomų lietuvių kalba užsienio (lietuvių) mokymo institucijose, mokymas. Lituanistinio švietimo įstaigomis galima laikyti lietuvių bendruomenių

²² Ten pat.

²³ Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, Užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo programa 2004–2006.

²⁴ Aušra Dumbliauskienė, interviu, Vilnius, 2006 gruodžio 28d.

²⁵ Užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo programa 2004–2006.

²⁶ Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, Vilnius, 2004. <http://www.tmid.lt/idex.php?page_id=224> [Žiūrėta 2007 04 15].

užsienyje savaitgalines, parapijas, pradžios, mokyklas – darželius, kalbos fakultatyvus, bei, žinoma, vidurines mokyklas, gimnazijas bei licėjus.

Užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo programa, pagal jos priemones įgyvendinama dviem būdais²⁷:

- 1) konkurso pagrindu – Departamento generalinio direktoriaus įsakymu kasmet paskelbiamas konkursas, kurio metu komisijos atrenkami užsienio lietuvių bendruomenių arba Lietuvos fizinių bei juridinių asmenų, remiančių lietuvių organizacijas ar veikiančių kartu su jomis, projektai finansuojami iš valstybės biudžeto;
- 2) programos uždavinius atitinkančių esamų ar steigiamų užsienio lietuvių bendruomenių ir lituanistinių mokyklų veiklos finansavimas.

Programa apibrėžia ir programos vykdytojus – TMID, ŠMM, KM, Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją (SADM), Sveikatos apsaugos ministeriją (SAM) ir kitas valstybines įstaigas²⁸. Konkrečiai lituanistinio švietimo tikslams įgyvendinti priskiriamos dvi institucijos – TMID bei ŠMM. Neišvengiamai prie šios programos įgyvendinimo prisideda ir pačios užsienio lietuvių bendruomenės, Pasaulio Lietuvių Bendruomenė, bei, tam tikrais atvejais, konsulinės ar diplomatinės Lietuvos atstovybės užsienio šalyse.

1. 3. 3. Institucijos

1.3.3.1 Valstybinės institucijos

Nors Lietuva tiek geografiniu, tiek demografiniu požiūriu yra maža valstybė, skaičiuojanti ketvirtadalį (jei lietuvių, gyvenančių užsienyje skaičius – vienas milijonas, o Lietuvoje gyvenančių – trys) gyventojų užsienyje, iki šiol Lietuvoje nėra ilgalaikės strategijos lietuvių pasaulyje klausimu. 2006 metais, TMID užsakymu, Strateginių studijų centras atliko studiją „Lietuvos valstybės ilgalaikė strategija lietuvių emigracijos ir išėivijos atžvilgiu“. Šios strategijos autoriai pasiūlė „Globalios Lietuvos“ koncepciją, kurios įgyvendinimui reikalingas „naujas“ institucinis mechanizmas²⁹: institucinio aparato su išliekančia koordinuojančia institucija TMID plėtra, arba – išėivijos ir emigracijos politikos formavimo bei įgyvendinimo funkcijų perleidimas Užsienio reikalų ministerijai. Pirminis strategijos svarstymas Seimo užsienio reikalų komitete atsižvelgė į Pasaulio lietuvių bendruomenės pastabas, kritikuojančias strategiją, ir reikalaujančias

²⁷ Tautinių mažumų ir išėivijos departamentas, Užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo programa 2004-2006.

²⁸ Ten pat.

²⁹ Strateginių studijų centras, „Lietuvos valstybės ilgalaikė strategija lietuvių emigracijos ir išėivijos atžvilgiu.“ Vilnius, 2006. <<http://www.ssc-lietuva.lt/picture/upload/emigracija.pdf>> [Žiūrėta 2007 04 10].

atsižvelgti į suinteresuotų grupių pastabas. PLB valdybai nepriimtina „Globalios Lietuvos“ koncepcija, kuri iš esmės, neatitinka dviejų aktualių problemų: išvykusiųjų susigrąžinimo ir išvykusiųjų lietuviybės išlaikymo³⁰, suprantama, per vieną aktualiausių bei efektyviausių priemonių - švietimą. Strategijos tobulinimui prireiks laiko; tebegaliojant senajai TMID koordinuojamai veiklai, toliau darbe bus apžvelgiamas dabar egzistuojantis institucinis bendradarbiavimas bei atskirų susijusių institucijų veikla užsienio lietuvių švietimo srityje.

Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas yra įstaiga prie LR Vyriausybės. LR vyriausybės 2004-2008 metų programoje dėmesio išvykusiems lietuviams – tik paskutiniajame socialinės programos punkte: „rūpintis LR piliečių, pasinaudojusių laisvo asmenų judėjimo teise, geresniu socialinių ir kultūrinių poreikių tenkinimu užsienio valstybėse³¹“, kaip ir Vyriausybės rengtoje „Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje“, emigracijos problemoms spręsti nekonkretizuojant priemonių siūloma „remti užsienio lietuvių bendruomenių pastangas išsaugoti tautinę tapatybę“³². Vienintelis šiuo metu galiojantis dokumentas, kuriuo vadovaujasi TMID įgyvendindamas ryšių su užsienio lietuviais politiką – LR Vyriausybės patvirtinta rėmimo programa, sudaryta siekiant sukurti užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo sistemą, padedančią joms spręsti savo problemas, sutvirtinti Lietuvos ir lietuvių svetur ryšius, sudaryti geresnes sąlygas puoselėti tautinę savimonę ir atstovauti Lietuvą užsienyje.

Viena iš departamento misijų - dalyvauti formuojant ir įgyvendinant Europos sąjungos standartais suderintą tautinių santykių darnumo ir ryšių su užsienio lietuviais bei išeiviais iš Lietuvos politiką, užtikrinant tautinių mažumų teises ir tinkamus Lietuvos ir išeivijos ryšius³³. TMID veiklą vertinant pagal Užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo programą, jis dalyvauja formuojant bei įgyvendinant visus su užsienio bendruomenių veikla susijusius uždavinius³⁴, todėl ir yra vadinamas koordinuojančia bendros ryšių su užsienio lietuviais politikos institucija. Anot jo vadovo, departamentas bendradarbiauja su išeivija ir lietuvių bendruomenėmis kitose valstybėse, dėl įvairių priežasčių atsidūrusioms užsienyje; palaikomi ryšiai su 35 valstybėse veikiančiomis lietuvių organizacijomis, „vienijančiomis už Lietuvos ribų gyvenančius per

³⁰ Regina Narušienė, „Nuo Lietuvių Chartos iki „globalaus lietuvio“?“, 2006.

<<http://www.punkskas.pl/plietuvis/Archyvas/0611/naujas/charta.html>> [Žiūrėta 2007 04 10].

³¹ LR Vyriausybė, „2004 – 2008 metų programa.“ Vilnius, 2005.

<http://www.lrv.lt/main/php?id=aktualijos_su_video/p.php&n=2200> [Žiūrėta 2005 11 25].

³² LR Vyriausybė, „Valstybės ilgalaikės raidos strategija“. Vilnius, 2002.

<http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=193888> [Žiūrėta 2007 05 20].

³³ Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, „2006 – 2008 metų strateginis veiklos planas.“ Vilnius, 2006. <http://www.tmid.lt/images/source/attachments/tmid_sutrumpintas_veiklos_planas_2006-08.pdf> [Žiūrėta 2007 05 20].

³⁴ Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, Užsienio lietuvių bendruomenių 2004 – 2006 metų rėmimo programa.

milijoną lietuvių kilmės asmenų³⁵. Vis dėlto, pagal departamento vykdomų veiklos programų prioritetus, užsienio lietuvių bendruomenių rėmimas seka po Lietuvoje esančių tautinių mažumų programų (beje, kaip ir strateginiai departamento tikslai).

2006-2008 metų Tautinių mažumų ir išeivijos departamento strateginiame veiklos plane teigiama, jog kasmet bus didinamas mokinių, kuriuos mokys siunčiami į užsienio mokyklas ir fakultatyvus dirbti pedagogai, skaičius; remiamos lituanistinės programos, mokyklos; jos bus aprūpinamos literatūra, didaktinėmis, vaizdinėmis bei techninėmis priemonėmis; remiami užsienio lietuvių bendruomenių nariai, siekiantys įgyti išsilavinimą Lietuvos valstybinėse mokyklose, remiamos bendruomenių veiklos programos. Didžioji dalis, paramą gausiančių, mokyklų yra kaimyninėse šalyse (Baltarusija, Lenkija, Latvija)³⁶.

2000 m. TMID kartu su ŠMM Mokslo ir studijų departamentu bei PLB įsteigė Užsienio lietuvių rėmimo centrą, kurio pagrindinė veiklos sritis – informacijos teikimas užsienio lietuviams apie mokymosi Lietuvoje galimybes³⁷. Kadangi šio rašto darbo tema – lietuvių švietimas užsienyje, plačiau centro veikla darbe nebus nagrinėjama.

Švietimo ir mokslo ministerijos veikla užsienio lietuvių švietimo srityje – plačiausia iš visų Užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo programą įgyvendinančių institucijų. Anot LR ŠMM valstybės sekretoriaus Dainiaus Numgaudžio, ministerija veikia 7 lituanistinio švietimo srityse³⁸: Užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo 2004-2006 m. programos priemonių įgyvendinimas, lituanistinio ugdymo organizavimas Europos mokyklose, lituanistinio ugdymo rėmimas naujai užsienio šalyse įsikūrusiose lituanistinėse mokyklose, mokinių, grįžusių iš užsienio į Lietuvos mokyklas ugdymo koordinavimas, lituanistinių studijų užsienio šalių universitetuose rėmimas, užsienio lietuvių studijų Lietuvos aukštosiose mokyklose rėmimas, bei Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos įgyvendinimas. Apibendrinus galima skirti dvi ŠMM veiklos užsienio lietuvių bendrojo lavinimo švietimo srityje kryptis: užsienyje ir Lietuvoje (sugrįžusiems, arba besimokantiems nuotoliniu būdu).

Nors ŠMM deklaruojamų veiklos krypčių lituanistinio švietimo atžvilgiu priskaičiuojama nemažai, 2003 m. patvirtintoje Valstybinėje švietimo strategijoje³⁹ 2003-2012 metams tik užsimenama apie jaunimo emigraciją kaip apie vieną iš problemų, kuri sąlygoja intelektualinio

³⁵ Ten pat.

³⁶ Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, „2006 – 2008 metų strateginis veiklos planas.“

³⁷ Užsienio lietuvių rėmimo centras, <<http://www.ulrc.lt/?menu=apie&submenu=istorija>>. [Žiūrėta 2007 04 16].

³⁸ Dainius Numgaudis, „Lituanistinis švietimas užsienyje.“ Pranešimas konferencijoje „Lituanistinis švietimas užsienyje.“ Madridas, 2006 spalio 27d. <http://www.smm.lt/naujienos/docs/kalbos/Lt_sviet_uzs.ppt> [Žiūrėta 2006 12 21].

³⁹ Švietimo ir mokslo ministerija, „Valstybinė švietimo strategija 2003 – 2012 metams.“ Vilnius, 2005. <http://www.smm.lt/teisine_baze/projektai.htm#top> [Žiūrėta 2007 04 16].

šalies potencialo mažėjimą. Šia strategija siekiama įgyvendinti Europos švietimo ir mokymo tikslus šiomis kryptimis: valdymo, infrastruktūros, paramos, turinio bei personalo tobulinimas. Tai yra prioritetinės švietimo tobulinimo kryptys. Užsienio lietuvių bendruomenių kontekste visos šios kryptys būtų neabejotinai svarbios; tačiau, nacionalinė švietimo strategija nėra parengta atsižvelgiant į didelį emigravusiųjų poreikį šviestis, ir nėra parengta taip, jog būtų galima investuoti į emigravusių lietuvių švietimą, bei intelektualinio potencialo susigrąžinimą į Lietuvą.

2006 m. ŠMM parengė, o LR Vyriausybė patvirtino „Ilgalaikę pilietinio ir tautinio ugdymo programą“, kurios tikslas - atnaujinti formalųjį ir neformalųjį pilietinio bei tautinio ugdymo turinį Lietuvos ir užsienio lietuvių mokyklose, pagerinti mokytojų ir dėstytojų kompetenciją šiose srityse, sustiprinti demokratinę mokyklų kultūrą⁴⁰. Programa buvo patvirtinta LR Seimo, vadovaujantis Ilgalaikių valstybinių saugumo stiprinimo programų rengimo planu bei LR nacionalinio saugumo pagrindų įstatymu⁴¹. Anot tuometinio Švietimo ir mokslo ministro Remigijaus Motuzo, ši programa leis pilietinį ugdymą padaryti „kryptingesnį, nuoseklesnį bei patrauklesnį“⁴². Nors programa yra bendra lietuvių ir užsienio lietuvių įstaigoms, skirtinga šių institucijų veiklos specifika vis dėl to verčia abejoti ar tikslinga abiem mokyklų tipams vadovautis tokia pačia programa.

Dar viena ŠMM parengta programa – „Migruojančių šeimų vaikų ugdymo planas“, apie kurį kaip vieną iš lituanistinio švietimo krypties įgyvendinamą ŠMM, konferencijoje Madride kalbėjo ŠMM Valstybės sekretorius. Darbo autorei pavyko rasti tik antrąją iš trijų Migruojančių šeimų ugdymo plano dalį, tačiau anot Numgaudžio, įgyvendinant planą 2006 m. „Švietimo ir mokslo ministerija inicijavo lietuvių kalbos ir sociokultūrinio ugdymo vadovėlių, skirtų užsieniečių vaikams Lietuvoje ir lietuvių vaikams užsienyje, rengimą ir leidybą“⁴³. ŠMM tinklalapyje, skyrelyje užsienio lietuviams pateikiamos mokymo programos savo pobūdžiu nesiskiriančios nuo lietuvių bendrojo lavinimo dalykų programų.

Vienas svarbiausių ŠMM indėlių į užsienio lietuvių švietimą – lietuviškų mokyklų aprūpinimas periodiniais leidiniais, vadovėliais ir kita mokomąja bei metodine medžiaga. Ministerija taip pat sudaro sąlygas lietuviams mokiniams užsienyje dalyvauti mokomųjų dalykų

⁴⁰ LR Vyriausybė, „Ilgalaikę pilietinio ir tautinio ugdymo programa.“ Vilnius, 2006.

<http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=271614> [Žiūrėta 2007 04 13].

⁴¹ LR Seimas, Nutarimas Nr. X-818 „Dėl Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos patvirtinimo.“ Vilnius, 2006. <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=283042&p_query=&p_tr2=> [Žiūrėta 2007 04 14].

⁴² Remigijus Motuzas, „Parengta Ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa.“ Vilnius, 2006. <<http://www.smm.lt/naujienos/pranesimai.htm?id=1123>> [Žiūrėta 2007 04 13].

⁴³ Dainius Numgaudis, „Lituanistinis švietimas užsienyje.“

olimpiadose, konkursuose, projektuose, finansuoja jų dalyvavimą; rengiami pedagogų kvalifikacijos tobulinimo seminarai⁴⁴.

Nors *Užsienio reikalų ministerija* nėra Užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo programos vykdytojas, savo veiklos pobūdžiu ministerijai pavaldi diplomatinė tarnyba neretais atvejais prisideda prie užsienio lietuvių politikos, ir ne tik ją įgyvendinant. 2005 m. gegužę, ministerija Vyriausybei ir valstybės institucijoms pateikė pasiūlymų paketą kaip padėti išėivijai išlaikyti lietuvių užsienyje, spręsti jų klausimus⁴⁵. Anot tuometinio užsienio reikalų ministro Antano Valionio, pasiūlymų pakete be kita ko numatomos konkrečios priemonės kaip užtikrinti išėivių švietimą lietuvių kalba⁴⁶.

2006 m. veiklos ataskaitoje iš ministerijos nustatytų artimiausio laikotarpio prioritetinių sričių paskutiniąją vietą užima „bendradarbiavimas su užsienyje gyvenančiais Lietuvos piliečiais bei konsulinių paslaugų gerinimas⁴⁷“. Šiam prioritetui įgyvendinti ministerija numato pertvarkyti ir plėsti diplomatinę ir konsulinę tinklą, bendradarbiaujant su ES valstybėmis bei ieškant naujų atstovavimo formų trečiosiose šalyse⁴⁸. Diplomatinėje tarnyboje darbas su lietuviais dažniausiai apsiriboja įvairios informacijos teikimu, ir, kaip buvo teigiama pasiūlymų vyriausybei pakete, viena pagrindinių problemų šioje srityje tai - „asimetrinis besikreipiančių piliečių lūkesčių ir realių galimybių padėti santykis⁴⁹“.

2004 m. konferencijoje „Šiuolaikinė lietuvių emigracija: praradimai ir laimėjimai“ URM atstovas pabrėžė, jog ministerija „nedrąsiai imasi vadovaujančio vaidmens santykių su išėivija politikoje“⁵⁰. Ministerijos atstovas teigė tokiai pareigybei atsiradus tik 2002 m. Šalia užsienio lietuvių esančios ambasados turėtų atlikti svarbią misiją, palaikydamos ne tik išvykusių lietuvių norą burtis bei išlaikyti lietuvių, bet ir, būdamos šalia lietuvių bendruomenių, skatinti jas plėsti bei tobulinti savo veiklą. Nors bendrai ambasadų indėlių vaidmenį užsienio lietuvių bendruomenių gyvenime išmatuoti sunku, tačiau šiuo metu dauguma oficialių Lietuvos atstovybių kitose

⁴⁴ Ten pat.

⁴⁵ Užsienio reikalų ministerija, „Užsienio reikalų ministras pabrėžia būtinybę stiprinti naujų lietuvių emigrantų ryšius su tėvyne.“ Vilnius, 2005.

<http://www.urm.lt/popup2.php?ru=bS9tX2FydGJibGUvZmlsZXMvdI9hcnRpY2xlX3ByaW50LnBocA==&tmpl_n_ame=m_article_print_view&article_id=15328> [Žiūrėta 2007 04 13].

⁴⁶ Ten pat.

⁴⁷ Užsienio reikalų ministerija, „2006 m. veiklos ataskaita.“ Vilnius, 2006.

<<http://www.urm.lt/index.php?-1287153914>> [Žiūrėta 2007 04 13].

⁴⁸ Ten pat.

⁴⁹ Užsienio reikalų ministerija, „Užsienio reikalų ministras pabrėžia būtinybę stiprinti naujų lietuvių emigrantų ryšius su tėvyne.“

⁵⁰ Pilietinės visuomenės institutas, „Šiuolaikinė lietuvių emigracija: praradimai ir laimėjimai“.

valstybėse atlieka tarpininko tarp senųjų ir naujųjų lietuvių bendruomenių vaidmenį⁵¹. Seniau užsienyje gyvenantys lietuviai teikia daug naudingos informacijos ambasadoms, kurios, savo ruožtu, tokią informaciją perduoda naujai atvykusiems lietuviams. Daugelyje šalių ambasados glaudžiai bendradarbiauja su vietos lietuvių bendruomenėmis, tačiau yra ambasadų, kurios prie bendruomenių darbo neprisideda⁵². Svarbu palaikyti bendruomenes ne tik iš Lietuvos, bet ir priimančioje valstybėje, tačiau, anot autorės, ambasadų veikla, stipriai įtakojama ne veiklos tikslų, bet jose dirbančio personalo: „ambasadų darbuotojai privalėtų jau prieš išvykdami dirbti į užsienį būti informuoti apie toje šalyje esančią bendruomenę, jos lyderius ir veiklą. Ji privalėtų gauti užsienio reikalų ministerijos instrukcijas dėl bendradarbiavimo. Tokiu atveju bendras darbas nepriklausytų nuo Ambasadoriaus ar ambasados darbuotojų asmenybių, geranoriško ar negeranoriško nusiteikimo užsienio lietuvių atžvilgiu, o nuo darbinių instrukcijų⁵³”.

LR Seimas. Nuolatinę atstovybę Seimo rūmuose turinti Pasaulio Lietuvių Bendruomenė kartu su Seimo narių sudaryta komisija du kartus per metus renkasi spręsti išeivijai aktualių klausimų. 2005 m. LR Seimo ir JAV lietuvių bendruomenės komisija išreiškė nepasitenkinimą dabartine institucine sąranga išeivijos klausimais, ir parengė rezoliuciją, kurioje buvo pasiūlyta atsikirti TMID funkcijas ir steigti naują instituciją užsienio lietuvių reikalams spręsti⁵⁴. 2006 m. birželį komisijos kreipimesi į Vyriausybę dėl Valstybės strategijos lietuvių pasaulyje klausimo buvo pakartotas būtinumas atskirti TMID funkcijas⁵⁵.

Pastaruoju metu dažnai galima išgirsti pavienių seimo narių pasisakymų tiek bendrai emigracijos, tiek išeivijos tematika, tačiau be 2006 m. kovą seime vykusios konferencijos „Dėl nuoseklios valstybės politikos emigracijos procesams valdyti“ ir jos metu priimtose rezoliucijos, rezultatyvesnių seimo veiksmų užsienio lietuvių klausimu nėra.

⁵¹ Daina Bogdaniienė, „Naujųjų lietuvių bendruomenių vakarų valstybėse kūrimas 1991 – 2005 metais. Teigiama patirtis ir sunkumai.“ Vilnius, 2005. <http://www.nlbendrija.org/index_files/Simposiumas.htm> [Žiūrėta 2006 04 18].

⁵² Ten pat.

⁵³ Ten pat.

⁵⁴ LR Seimo ir JAV lietuvių bendruomenės komisija, Rezoliucija „Dėl Lietuvos valstybės institucijų ir visuomeninių organizacijų veiklos užsienio lietuvių klausimais.“ Vilnius, 2005. <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=3953&p_k=1> [Žiūrėta 2007 04 13].

⁵⁵ LR Seimo ir JAV lietuvių bendruomenės komisija, „Dėl Lietuvos valstybės institucijų ir visuomeninių organizacijų veiklos užsienio lietuvių klausimais.“ Vilnius, 2006. <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4636&p_k=1> [Žiūrėta 2007 04 13].

1.3.3.2. Nevyriausybines organizacijos

1949 m. Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto paskelbtos Lietuvių Chartos pagrindu sukurta organizacija *Pasaulio lietuvių bendruomenė* tuomet siekė dviejų tikslų – kovoti dėl Lietuvos nepriklausomybės bei tautinės savimonės išsaugojimo⁵⁶. Institucinėje PLB sąrangoje aukščiausias organas – kas treji metai šaukiamas seimas, kuris savo ruožtu renka iškeltų tikslų bei uždavinių vykdytojus – Pasaulio lietuvių valdybą, Garbės teismą bei Kontrolės komisiją⁵⁷. Organizacija veikia sekdama PLB Konstitucijos principais, ir jų įpareigota dirba „lietuviško švietimo, tautinės kultūros, socialinės, šalpos bei ekonominės pagalbos srityse“⁵⁸. 1992 m. įsteigta PLB atstovybė Lietuvoje, kurios pagrindinis tikslas – tarpininkauti užsienio lietuvių šalpos organizacijoms bei palaikyti ryšius tarp tuometinių lietuvių kraštų bendruomenių.

PLB kas treji metai renka naują Seimą, kuriame renkasi Kraštų lietuvių bendruomenių pirmininkai, renkami atstovai, PLB valdyba, Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos atstovai, PLB Garbės teismo ir Kontrolės komisijos nariai. Per PLB Seimus viešai pareiškiami užsienio lietuvių nuomonė aktualiais ne tik išeivijos, bet ir Lietuvos klausimais⁵⁹. Paskutinis PLB Seimas vyko 2006m. rugpjūtį, ir paskelbė 19 rezoliucijų, iš kurių 7 - tiesiogiai paliečia užsienio lietuvių švietimo klausimus, kas, savo ruožtu, rodo problemų šioje srityje egzistavimą bei aktualumą lietuviams užsienyje.

Kaip jau buvo minėta, LR Seime įsikūręs PLB nuolatinis atstovas Lietuvoje turi galimybę tiesiogiai kontaktuoti su įstatymų leidėju, ir, kaip legislatyvus atstovas kartu su komisija teikti siūlymus institucijų darbotvarkėms aktualiais PLB klausimais.

Kitu, tiesiogiai su užsienio lietuvių švietimu, kaip pagrindine veikla, susijusių nevyriausybinių organizacijų išskirti būtų sunku. Tačiau, tarp organizacijų, vienaip ar kitaip prisidėjusių ar tebeprisidedančių prie lietuvių švietimo galima paminėti keletą. Visų pirma, Pilietinės visuomenės institutas, kurio viena iš veiklos sričių – edukacinių projektų, tarp jų ir užsienyje įgyvendinimas. 2005 m. institutas, Lietuvių išeivijos institutas bei LR Seimo informacijos analizės skyrius surengė konferenciją „Šiuolaikinė lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai“, kuriame tarp aktualių emigracijos kontekste analizuojamų temų buvo paliestas ir užsienio lietuvių švietimo klausimas⁶⁰. Kita organizacija, įsteigta 2000 m. Kauno

⁵⁶ Vitalija Stravinskienė (sud.), 19.

⁵⁷ Ten pat, 42-45.

⁵⁸ Ten pat, 44.

⁵⁹ Vitalija Stravinskienė (sud.), 78.

⁶⁰ Pilietinės visuomenės institutas, „Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai.“

miesto savivaldybės bei Vytauto Didžiojo universiteto – Lietuvių išeivijos institutas. Pagrindinė instituto veikla – kultūrinio, politinio bei mokslinio išeivijos paveldo kaupimas⁶¹.

2004 m. minėti institutai kartu surengė seminarą „Šiuolaikinė lietuvių emigracija: praradimai ir laimėjimai“⁶², kuriame aktualiomis temomis pranešimus skaitė valstybinių bei nevyriausybinių organizacijų atstovai.

2. Užsienio lietuvių švietimo politikos formavimas: teorinis pagrindas

Akademinėje literatūroje vyrauja kelios pagrindinės perspektyvos į politikos proceso analizę. Šiame darbe bus remiamasi racionaliuoju, arba, sisteminiu požiūriu į politikos analizę, kadangi šis metodas skaido politikos procesą į atskirus nuoseklius etapus. Tokį darbo analizės metodo pasirinkimą lėmė šios priežastys: visų pirma, už analizuojamos užsienio lietuvių švietimo politikos formavimą bei įgyvendinimą formaliai yra atsakinga ta pati institucija; antra, toks racionalaus modelio pritaikymas leidžia geriau nustatyti ir išanalizuoti įvairių su politikos formavimu bei įgyvendinimu susijusių institucijų galių bei atsakomybės ir atskaitomybės ryšius; galiausiai, remiantis šio darbo prielaida, bus galima geriau įvertinti priežastinius ryšius tarp politikos formavimo bei įgyvendinimo.

Cobb ir Elder darbotvarkės sudarymą nagrinėjo kaip procesą, kuriam vykstant problemos ir prioritetai apibrėžiami konflikto reguliavimo būdu. Jų teigimu, klausimo įtraukimas į darbotvarkę priklauso nuo to, kiek konfliktas yra tapęs žinomomis įvairiems visuomenės segmentams: kuo didesnė auditorija, tuo didesnė tikimybė, kad problema pateks į sprendinų klausimų sąrašą⁶³. Taigi, autoriai darbotvarkės formavimą apibrėžia kaip konfliktų įveikimo procesą, kuriame vieną pagrindinių vaidmenų atlieka formalūs politikos proceso dalyviai - institucijos bei organizacijos. Apskritai, šie du autoriai išskiria du darbotvarkių tipus – sisteminės ir institucinės.

Sisteminės darbotvarkės sudaro klausimai, kuriuos tam tikros *politinės* bendruomenės nariai paprastai laiko viešojo sprendimo reikalu, priklausančiu viešosios valdžios sprendimo kompetencijai. Tam, kad patektų į sisteminę darbotvarkę, problema turi kelti plačios visuomenės susidomėjimą, išreikšti žymios visuomenės dalies susirūpinimą, bei priklausyti viešosios valdžios

⁶¹ Lietuvių išeivijos institutas, Kaunas, 2007. <<http://www.iseivijosinstitutus.lt/htm/istatai1.htm>> [Žiūrėta 2007 04 16].

⁶² Pilietinės visuomenės institutas, „Šiuolaikinė lietuvių emigracija: praradimai ir laimėjimai.“

⁶³ Roger W. Cobb and Charles D. Elder, *Participation in American Politics: the Dynamics of Agenda Building*. Baltimore/London: Johns Hopkins University Press, 1983, 82-93, cituota iš S. Z. Theodoulou, M. A. Cahn (eds). *Public Policy: The Essential Readings*. Prentice Hall, 1995, 99.

kompetencijai⁶⁴. Kiekviena bendruomenė turi sisteminę darbotvarkę, o kiekviena didesnė bendruomenė gali turėti subsistemines darbotvarkes, kurios nebūtinai dera su pagrindiniąja⁶⁵.

Institucinė (arba vyriausybinė/formali) darbotvarkė apibrėžiama kaip grupė klausimų, kuri pateikiama aktyviam ir rimtam įgaliotų sprendimų priėmėjų svarstymui. Šiai darbotvarkei priklauso tiek seni, reguliariai peržiūrimi, tiek „nauji“ klausimai. Dažniausiai problema atsiduria institucinėje darbotvarkėje, prieš tai pabuvojusi sisteminėje⁶⁶. „Aktyvus ir rimtas“ svarstymas išskiriamas tam, kad atmestų kitus, vadinamuosius „pseudo-darbotvarkės klausimus“. „Pseudo-darbotvarkė“ sudaro eilę klausimų bei problemų, kuri nesulaukia reikiamo svarstymo bei įvertinimo⁶⁷. „Pseudo-darbotvarkė“ susijusi su populistiniais politinių veikėjų ar sprendimų priėmėjų veiksmais, bandant parodyti, jog jie atspindi rinkėjų lūkesčius bei iš tiesų jiems atstovauja, spręsdami įvairius klausimus bei problemas.

Pagrindinis šių dviejų tipų darbotvarkių skirtumas yra tas, jog sisteminę darbotvarkę sudaro bendro pobūdžio, abstraktūs klausimai, retai tiksliai identifikuojantys problemos esmę (t.y. nurodo tik probleminę sritį). Kaip nurodo Cobb ir Elder, sisteminėje darbotvarkėje nėra vietos alternatyvų identifikavimui, ar problemos sprendimo metodams, o tik nerišiam problemos įvardijimui, pavyzdžiui, „kova su diskriminacija“⁶⁸. Tuo tarpu institucinė darbotvarkė yra konkretesnė, joje apribotas problemų skaičius leidžia labiau įsigilinti į kelių specifinių problemų šerdis. Įmanoma, jog problema patektų tiesiogiai į institucinę darbotvarkę, tačiau mažai tikėtina, jog klausimas, liečiantis svarbius aspektus, kurio sprendimas, galimai turės plačią pasekmių, susilauks plataus susidomėjimo aukštesniame valdymo lygmenyje, iš anksto neapsvarstytas sisteminėje darbotvarkėje⁶⁹.

Anot autorių, institucinių darbotvarkių turinį sudaro dviejų tipų problemos – senos ir naujos⁷⁰. Prie „senų“ problemų jie priskiria tas problemas, kurių sprendimui reikalingos alternatyvos jau buvo susilaukusios sprendimų priėmėjų dėmesio. Dažnai „senas“ problemas sudaro reguliarių sprendimų reikalingi klausimai, tokie kaip, tarkim, minimalaus atlyginimo didinimas, ir panašiai. „Naujosios“ problemos anksčiau nebuvo apibrėžtos politinėje darbotvarkėje, arba jų šerdį sudaro komponentai, anksčiau nesvarstyti politinėje darbotvarkėje⁷¹. Tokias problemas dažniausiai iškelia stiprios visuomeninės grupės, tokios kaip, profesinės

⁶⁴ Ten pat, 98.

⁶⁵ Ten pat, 98.

⁶⁶ Ten pat, 99.

⁶⁷ Ten pat, 99-100.

⁶⁸ Ten pat, 100.

⁶⁹ Ten pat, 101.

⁷⁰ Ten pat, 100.

⁷¹ Ten pat, 100-101.

sąjungos, ir dažniausiai susilaukia stipraus visuomenės spaudimo greičiau svarstyti klausimą, taigi, ir skubiau jį patalpinti į darbotvarkę. Kelerių metų laikotarpyje problema gali modifikuotis, kisti, įgauti naujų formų bei spręstinų aspektų, todėl jos atsiradimas darbotvarkėje gali būti reguliarius reiškinys, ir „nauja“ gali tapti „sena“ problema, susilaukianti mažesnio visuomenės dėmesio, spaudimo bei palaikymo, priklausomai nuo to, kaip ji buvo sprendžiama ankstesnėje stadijoje, arba kaip buvo išnagrinėti įvairūs ankstesni probleminiai aspektai. Tačiau Cobb ir Elder teigia, jog senesnės problemos susilaukia daugiau sprendimų priėmėjų dėmesio todėl, kad jie su jomis yra geriau susipažinę, tokiu būdu jų svarstymas užima mažiau priėmėjų laiko⁷².

Darbotvarkės formavimas vyksta kaip atskirų grupių problemų pateikimas platesnei visuomenei, kuriai rūpi viešieji reikalai, kuri juos išmano bei kuri turi viešosios nuomonės atstovų (lyderių), kol galiausiai problema sulaukia bendro visuomenės dėmesio, taigi, pasak Cobb ir Elder, problemos patekimą į darbotvarkę labiausiai apibrėžia jos pobūdis, tad autoriai išskiria keletą tokių faktorių⁷³:

Specifiškumo faktorius. Kuo neapibrėžtesnė problemos formuluotė, tuo didesnė tikimybė, kad ji sulauks platesnio visuomenės dėmesio;

Socialinio reikšmingumo faktorius. Kuo sėkmingiau pabrėžiama problemos socialinė svarba, tuo didesnė tikimybė, kad ji sulauks platesnio susidomėjimo;

Laiko svarba. Kuo sėkmingiau problema pateikiama kaip ilgalaikės svarbos problema, tuo didesnė tikimybė, kad ji turės platesnę auditoriją;

Sudėtingumo faktorius. Kuo sėkmingiau problema apibrėžiama kaip netechninė, tuo didesnė tikimybė, kad ji patrauks didesnį visuomenės dėmesį;

Beprecedentiškumo faktorius. Kuo geriau problema apibrėžiama kaip neturinti precedento, tuo didesnė tikimybė, kad ji patrauks visuomenės dėmesį.

Cobb ir Elder nesutinka su pliuralistine nuostata, jog laisvoje visuomenėje visi gali daryti įtaką politinei darbotvarkei. Jie atkreipia dėmesį į tai, kad viešoji politika formuojama kontekste tokių procesų, kurie yra šališki tam tikrų grupių, idėjų ir interesų atžvilgiu, todėl visos problemos niekada nebus traktuojamos taip, tarsi jos būtų laisvos ir lygios⁷⁴. Būtina aptarti, kas, kokie veiksniai arba veikėjai, turi įtakos nustatant prioritetinius darbotvarkės klausimus:

⁷² Ten pat, 101.

⁷³ Roger W. Cobb and Charles D. Elder, *Participation in American Politics: the Dynamics of Agenda Building*. Baltimore/London: Johns Hopkins University Press, 1972, 86, cituota iš Wayne Parsons, *Viešoji politika: politikos analizės teorijos ir praktikos įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001, 127.

⁷⁴ Wayne Parsons, *Viešoji politika: politikos analizės teorijos ir praktikos įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001, 125.

1) žiniasklaida⁷⁵: žiniasklaidos vaidmuo viešosios darbotvarkės formavimo procese yra svarbus problemų konstravimo veiksnys. Pliuralistiniu požiūriu, žiniasklaida suprantama kaip viešosios darbotvarkės iniciatorė, nes spauda ir televizija sugeba atkreipti visuomenės dėmesį į reiškinius, kurie šiaip jau būtų už politinės arenos ribų. Tai reiškia, kad demokratinėje visuomenėje pagrindinė žiniasklaidos užduotis yra padaryti problemas „matomomis“. Vis dėlto pliuralizmo kritikai Cobb ir Elder labiau linkę akcentuoti neigiamą žiniasklaidos įtaką politinės darbotvarkės formavimo procesui. Pasak jų, žiniasklaida ne tik nušviečia problemas, bet ir jomis manipuliuoja, jas konstruoja, o kai kurias ir nuslepia. Turint galvoje tai, kad žiniasklaida nėra apsaugota nuo verslo grupių ar politinių jėgų įtakos, galima teigti, jog žiniasklaidoje aktualizuoti ir į politinę darbotvarkę patekę klausimai gali atspindėti tik mažos (bet tikriausiai galingos) visuomenės grupės savanaudiškus interesus.

Nors ir yra nemažai diskutuojama kas formuoja „viešąją nuomonę“, vis dėlto sunku konkrečiai apibrėžti, koks yra žiniasklaidos vaidmuo šiame procese, todėl viešoji nuomonė gali būti atskiras veiksnys lemiantis darbotvarkės sudarymo prioritetus.

2) viešoji nuomonė⁷⁶. Viešoji nuomonė turi tokią pat reikšmę politinei rinkai, kokią vartotojas turi ekonominei, todėl viešąją nuomonę tiria ir dėmesingai stebi politikos formuotojai. Taigi galima daryti išvadą, kad politinę darbotvarkę nustato viešosios nuomonės ir viešosios valdžios sąveika.

3) socialiniai sąjūdžiai⁷⁷. Anot viešosios politikos analitikų, procesą, kuriam vykstant problemos įtraukiamos į politinę darbotvarkę, galima analizuoti kaip socialinius sąjūdžius. Reiškinyms gali būti paverčiamas problema tada, kai žmonės turi laiko, energijos bei išteklių socialinei veiklai. Tam tikros žmonių grupės apibrėžia kai kuriuos reiškinius kaip probleminius ir ištraukia į kolektyvinę veiklą, kuri virsta socialiniu sąjūdžiu. Ši teiginį galima pagrįsti nagrinėjant rasinių, ekologinių ir feministinių sąjūdžių istoriją. Būtent šių sąjūdžių dėka naujai apibrėžtos problemos prasiskynė kelią į politinę darbotvarkę.

4) specialistai, profesionalai, technokratai, biurokratai⁷⁸. Konstruojant problemas tie, kurie „žino“ arba pretenduoja į žinias tam tikru klausimu, daro esminį poveikį darbotvarkės sudarymo procesui. Todėl viešosios politikos požiūriu, specialistai, profesionalai, technokratai ir biurokratai yra svarbiausi žinių įgijimo bei platinimo subjektai. Siūlydami į darbotvarkes įtraukti jiems svarbias problemas, jie dažniausiai akcentuoja tų problemų sudėtingumo laipsnį ir jų

⁷⁵ Ten pat, 113-114.

⁷⁶ Ten pat, 111.

⁷⁷ Ten pat, 104.

⁷⁸ Ten pat, 117.

sprendimui reikalingų techninių arba ekspertinių žinių svarbą. Todėl oponentams nespecialistams labai sunku užginčyti tokio specifinio klausimo aktualumą. Tačiau reikia pastebėti, kad techninės problemos per pastaruosius dešimtmečius tapo atviresnės viešam svarstymui ir mažiau priklausomos nuo ekspertų bei profesionalų galios joms suteikti grynai mokslinį arba techninį pavidalą, nes dabar tokias problemas stengiamasi apibrėžti paprastesnėmis sąvokomis. Sugebėjimu taip performuluoti mokslines ir technines problemas ypač pasižymėjo ekologinės grupės.

5) smegenų centrai⁷⁹. „Smegenų centrų“ svarbą lemia ne tiek jų indėlio į politikos teoriją originalumas, kiek jų sugebėjimas propaguoti ir „stumti“ idėjas. Kaip „smegenų centrai“ tai atlieka, priklauso nuo jų dydžio, kompetencijos, laiko, išitraukimo į tyrimus, ideologinio angažuotumo, ryšių su esančiais valdžioje ir veiklos strategijos. „Smegenų centrai“ pripažįsta valdymo dialogu principą, tiki racionalios diskusijos galia.

6) idėjos⁸⁰. Problemos viešumon iškilimą veikia tam tikri tvarkos ir racionalumo principai, todėl darbotvarkė nėra atsitiktinis problemų kratinys. Už problemų svarbos svyravimų gali slypėti tvirtas kolektyvinių problemų bei prioritetų pamatas. Politinės darbotvarkės problemos gali būti tarpusavyje siejamos su bendru, darbotvarkę lemiančiu politiniu idealu arba principu – su politinės sistemos ideologine vizija. Idėja įtakoja politinės darbotvarkės sudarymą, jeigu ji suderinama su esamomis ekonominėmis sąlygomis, atitinka politinių grupių interesus ir gali būti įgyvendinama turimomis administracinėmis priemonėmis. Nors idėjų poveikio darbotvarkės sudarymo procesui ir negalima paneigti, vis dėlto labai sunku nustatyti, kuriame „taške“ jos daro įtaką.

7) „Nesprendimo“ priėmimo galia⁸¹. „Nesprendimų priėmimo“ sąvoka reiškia, kad valdžioje esantys politikos formuotojai disponuoja galia kontroliuoti klausimų, patenkančių į jų darbotvarkę, sąrašą. Šia galia disponuoja ir naujų darbotvarkių iniciatoriai. „Nesprendimų“ priėmimo praktika yra toks sprendimų priėmimo proceso ribojimo arba kontrolės būdas, kai, manipuluojant bendruomenės vertybėmis, mitais, politinėmis institucijomis ir procedūromis, darbotvarkėje siekiama palikti tik nepavojingus klausimus. Toks šališkumas kai kurių interesų atžvilgiu gali būti rutinizuojamas ir taip smarkiai susiaurinamos jų galimybės prasiveržti į politinę darbotvarkę.

⁷⁹ Ten pat, 162-165.

⁸⁰ Ten pat, 166-167.

⁸¹ Ten pat, 133-134.

Taigi, kokie veiksniai arba veikėjai, turi įtakos nustatant viešosios politikos prioritetinius klausimus, priklauso nuo to, kokios yra realios galimybės dalyvauti politiniame procese ir koks yra politinės darbotvarkės formavimo atvirumo laipsnis.

Antrajai racionaliojo sisteminio politikos analizės modelio politikos proceso skaidymo į etapus daliai priklauso sprendimų priėmimas. Racionalumo sprendimų priėmimo procese analizės pagrindai remiasi Herberto Simono teorija. Racionalumas čia suvokiamas „ekonominio žmogaus“ kontekste – „tai individas, kurio veikla grindžiama savo naudos išskaičiavimu. Priimant sprendimus pirmiausia įgyjama visa reikiama informacija, pagal kurią įvertinamos skirtingos alternatyvos, ir tuomet pasirenkama ta alternatyva, kuri leidžia lengviausiai pasiekti tikslus arba patenkinti interesus“⁸². Simon atmeta priešpriešą tarp tobulos ekonominio žmogaus disponuojamos informacijos bei individo prigimties – aistrų, instinktų ir panašiai, ir sprendimų priėmimą aiškina „riboto racionalumo“ sąvoka, kur sprendimo analizė gimsta tobulos informacijos, intelekto ir jausmų santykyje. Taigi, „ribotas racionalumas“ – tai toks racionalumas, kuris nėra absoliutus, bet ir nėra iracionalus.

Sprendimų priėmimas šioje teorijoje modeliuojamas pagal „priemonių ir tikslų“ schemą: sprendimų priėmėjai apibrėžia tikslus ir uždavinius, kurių dalies įgyvendinimas gali priklausyti vienų nuo kitų, arba turi būti nuoseklūs (kai tikslai tarpusavyje susiję taip, kad pasiekus vieną tikslą, numanomas kito įgyvendinimas; tokiu būdu sukuriama priemonių ir tikslų grandinė, arba priemonių ir tikslų hierarchija)⁸³. Šis modelis reikalauja sprendimų priėmėjus apibrėžti tikslus ir priemones, o prioritetus nusistatyti pagal vertybes. Tačiau vertybės nėra pakankama sąlyga sprendimų priėmimui⁸⁴. Simon argumentuoja, jog racionalumas yra procedūrinis dalykas, taigi, jis gali būti suvokiamas kaip veiksmų atranka, padedanti siekti užsibrėžtų tikslų, tai yra, sprendimų priėmėjas elgiasi racionaliai, jei jo elgesys tikslingas arba yra nukreiptas į tam tikrų vertybių realizavimą⁸⁵.

Taigi, apibendrinus Simon teoriją, svarbu sprendimų priėmimą politikos formavimo procese vertinti tikslų/priemonių kategorijomis (seka „tikslai-priemonės“) bei sisteminius sprendimų priėmimo veiksnius analizuoti įvertinus organizacijos, formuojančios politiką, tikslų apibrėžimą, alternatyvų palyginimą bei pasirinkimo procesą.

⁸² Ten pat, 252.

⁸³ Jan Erik, Lane, *Viešasis sektorius: sąvokos, modeliai ir požūriai*, Vilnius: Margi raštai, 2001, 117.

⁸⁴ Ten pat, 117.

⁸⁵ Parsons, 257.

Toliau remiantis Cobb ir Elder darbotvarkės sudarymo veiksniais bei Simon sprendimų priėmimo modeliu bus analizuojamas užsienio lietuvių švietimo politikos formavimo atvejis.

2. 1. Darbotvarkės sudarymas

2. 1. 1. Konflikto apibrėžimas

Sekant Cobb ir Elder teoriniu modeliu, visų pirma reikėtų apibrėžti kas sudaro vadinamąjį „konfliktą“ užsienio lietuvių švietimo politikos atveju. Pagal Cobb ir Elder, konfliktas tai – situacija, kurią reikia spręsti priimant vienokius ar kitokius sprendimus. Politikos formavimo etape problemos, ir joms spręsti reikalingi priimti sprendimai turi atsidurti politinėje darbotvarkėje. Analizuojamos politikos atveju, iškyla keletas vertų dėmesio aspektų. Viena vertus, užsienio lietuvių švietimas yra sudėtinė, ir viena esminių (prioritetinė) ryšių su užsienio lietuviais politikos dalių. Ši politika formuojama ir įgyvendinama tos pačios institucijos, Tautinių mažumų ir išeivijos departamento (TMID). Kita vertus, šios politikos šerdį sudaro dvi skirtingos politikos – emigracijos ir švietimo, todėl pirminė problemų sprendimo arena - darbotvarkė taip pat turėtų skirti ir keletą institucijų darbotvarkių.

Emigracijos problema Lietuvoje, atsižvelgiant į emigracijos mastus yra akivaizdi, tačiau, galima teigti, jog emigracijos politika neegzistuoja. Į politinę darbotvarkę patenka tik pavieniai emigracijos klausimai. 2006 m. kovą LR Seime buvo surengta konferencija „Emigracija iš Lietuvos“, kurioje, galima sakyti, pirmąkart po penkiolikos metų nemažėjančios emigracijos buvo iš legislatyvinės valdžios arenos viešai ir garsiai prabilta apie egzistuojančią emigracijos problemą, ir ji pripažinta didžiausia nekarine grėsme Lietuvai. Konferencijos metu buvo paskelbta rezoliucija „Dėl nuoseklios valstybės politikos emigracijos procesams valdyti“⁸⁶, kuri Vyriausybei pasiūlė įvairių emigracijos mažinimo bei ryšių su išeivija stiprinimo priemonių. Iki 2007 m. balandžio, ilgalaikės ir nuoseklios valstybės politikos strategijos emigracijos procesams valdyti nebuvo parengta. Taigi, pagal Cobb ir Elder, jei konfliktas yra žinomas įvairiems visuomenės segmentams, problema turi patekti į spęstinių klausimų sąrašą. Šiuo atveju, problema į spęstinių klausimų sąrašą patenka, tačiau „užstringa“ tolimesniuose etapuose, galima sakyti, svarstymo etape (apie įgyvendinimą šiuo atveju kalbėti dar negalima, kadangi problema (arba atskiros jos dalys) nėra buvusios apsvarstytos spęstinių klausimų priėmėjų, ir spęstiniai klausimai dėl įgyvendinimo dar nėra priimti).

⁸⁶ Lietuvos Respublikos Seimas, „Dėl nuoseklios valstybės politikos emigracijos procesams valdyti.“ Vilnius, 2006. <http://www.lrs.lt/pls/inter/dba_intra.w5_show?p_r=708&p_d=52143&p_k=1> [Žiūrėta 2006 03 18].

Tuo tarpu lituanistinio švietimo užsienyje klausimas, galima sakyti, yra pažengęs toliau, kadangi, ši politika jau yra vienokiomis ar kitokiomis formomis bei priemonėmis įgyvendinama. Galima teigti, jog klausimas nuolat patenka į politiką formuojančios ir įgyvendinančios institucijos (TMID) darbotvarkę. Taigi, tai yra sena problema, nuolat patenkanti į darbotvarkę dėl procedūrinių jos aspektų, tokių kaip finansavimo klausimai, švietimo projektų svarstymas, pedagogų kvalifikacijos, ir panašių klausimų. Tačiau, nors užsienio lietuvių švietimo klausimai patenka į TMID darbotvarkę, svarbu pažymėti, jog valstybinį švietimą formuojančių institucijų darbotvarkėse šis klausimas atsiranda retai. Pavyzdžiui, ŠMM Madride vykusiame užsienyje gyvenančių lietuvių, Lietuvos vyriausybių įstaigų bei LR Seimo atstovų susitikime 2006 m. spalį, pateikė eilę su užsienyje gyvenančių lietuvių švietimu susijusių ministerijos nagrinėtų klausimų. Išeina, jog šie klausimai patenka ir į ŠMM darbotvarkę. Tačiau, atidžiau panagrinėjus ministerijos valstybės sekretoriaus Dainiaus Numgaudžio pranešimą, be vadovėlių lietuviško švietimo židiniams užsienyje, bei ŠMM pateikto siūlymo „Dėl Valstybinės kalbos įstatymo papildymo“, kuriame siūloma suteikti įstatyminį pagrindą valstybei „remti lietuvių kalbos mokymą ir mokymąsi lietuvių kalba užsienio šalių mokyklose“⁸⁷, ŠMM organizuoja bei finansuoja užsienyje gyvenančių lietuvių mokymą Lietuvos teritorijoje, pavyzdžiui, užsienio lietuvių vaikams organizuoja mokymą ir išlaikymą Vilniaus vidurinėje mokykloje "Lietuvių namai"⁸⁸, tačiau tai ne visai atspindi šio darbo temą, kuri koncentruojasi ties švietimo įgyvendinimu *užsienyje*, be to, galima manyti, jog tokios mokyklos specifika, išskyrus mokinių darbo organizavimą, daug (t.y. mokymo programomis) ir ypatingai nesiskiria nuo eilinės Lietuvos mokyklos.

Konflikto ieškojimai analizuojamos politikos atveju rodo, jog atitinka Cobb ir Elder teorijos keliamus problemos patekimo į darbotvarkę aspektus – kelia visuomenės bei sprendimų priėmėjų dėmesį. Tačiau, dėl politikos horizontalaus pobūdžio, čia reikalingas ypatingas koordinavimas net ir patekimo į darbotvarkę atveju vien tam, kad skirtingos institucijos nedubliuotų viena kitos darbo.

⁸⁷ Dainius Numgaudis, „Lituanistinis švietimas užsienyje.“ Pranešimas konferencijoje „Lituanistinis švietimas užsienyje,“ Madridas, 2006 spalio 27d.

⁸⁸ Ten pat.

2.2.2. Darbotvarkių tipologija

Kadangi analizuojamoji politika apima kelių skirtingas sritis kuruojančių institucijų darbotvarkes, reikia aptarti tiek sisteminės, tiek formalios darbotvarkės. Tačiau, dėl horizontalaus užsienio lietuvių švietimo politikos pobūdžio, sunku vienareikšmiškai nuspręsti prie kurių – formalių ar sisteminių reikėtų priskirti skirtingų institucijų darbotvarkes, į kurias patenka šios politikos klausimai. Bet kokiu atveju, čia riba nėra svarbi, kur kas svarbiau yra nustatyti kur, kokiam lygmenyje analizuojamos politikos atveju atsiduria sisteminė darbotvarkė, t.y. kas ją sudaro. Tai padaryti svarbu todėl, kad politikos formavimo procese svarbu iš kur kyla visos politikos, arba tam tikrų problemų sprendimo iniciatyva. Nepaisant to, kad problemos atsiranda darbotvarkėje, kaip rodo konflikto apibrėžimas, svarbu ir jos iniciatyvos reikšmė tam, kad tinkamai būtų parinktas tolesnis jos sprendimas.

Tiek TMID, tiek ŠMM darbotvarkėse atsirandantys emigracijos ir lituanistinio švietimo užsienyje klausimai atspindi institucinės darbotvarkės atvejus. Visų pirma, tai formalios darbotvarkės dėl to, jog abi institucijos priklauso, arba yra pavaldžios įgaliotiems sprendimų priėmėjams – Vyriausybiniam aparatui. Kalbant apie sisteminę šios politikos darbotvarkę, vertėtų apsvaistyti tokius neformalius institutus kaip PLB seimas, arba pačios užsienio lietuvių bendruomenės, bei jas vienijanti pasaulinė lietuvių bendruomenių organizacija – Pasaulio lietuvių bendruomenė. PLB seimas kas trejus metus rengia Pasaulio lietuvių valdybos suvažiavimus. Paskutiniajame, 2006 metų rugpjūčio 9d. buvo priimta 20 rezoliucijų įvairiais užsienio lietuvių bendruomenę liečiančiais klausimais, iš kurių trečioji dalis tiesiogiai paliečia švietimo klausimus⁸⁹. Šis lietuvių Seimas, patvirtinęs rezoliucijas, kreipiasi į LR institucijas – Seimą, Vyriausybę ir Prezidentūrą.

Anot Cobb ir Elder, retai kada institucinėje darbotvarkėje atsidūrę klausimai prieš tai nebūna pabuvoję sisteminėje darbotvarkėje. Jeigu sisteminė darbotvarkė užsienio lietuvių švietimo atveju galima laikyti šios neformalios, tačiau reprezentacinės institucijos svarstomus klausimus, kurie vienaip ar kitaip įtakoja formaliąją darbotvarkę, tuomet darbotvarkių tipologija užsienio lietuvių švietimo atveju, visiškai atitinka Cobb ir Elder pasiūlytą skirstymą. PLB seimo darbotvarkė atitinka sisteminės darbotvarkės bruožus tuo, jog jo skelbiamos rezoliucijos atitinka politinės bendruomenės sutarimą dėl egzistuojančių problemų, ir jų sprendimus laiko viešuoju reikalu, priklausančiu viešosios valdžios sprendimo kompetencijai. Be to, problemos į PLB seimą

⁸⁹ Pasaulio lietuvių bendruomenės seimas, „PLB XII Seimo rezoliucijos.“ Vilnius, 2006.
<http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4883&p_d=45592&p_k=1> [Žiūrėta 2006 08 23].

patenka, galima sakyti, natūraliai, kadangi įeina į šios bendruomenės realaus gyvenimo problemų ratą; problemos nėra dirbtinai formuojamos, jos kyla iš realios patirties, todėl nėra dirbtinai falsifikuojamos, ir šioje darbotvarkėje nekyla problemų dėl sprendimų, ieškančių problemų, kaip kad tai gali atsitikti institucinės darbotvarkės atveju, ypač, jei ši neatsižvelgia į sisteminėje išskeltus klausimus.

2.1.3. Problemų patekimo į darbotvarkę faktoriai

Kadangi darbotvarkės formavimas užsienio lietuvių švietimo atveju vyksta kaip užsienio lietuvių bendruomenių švietimo problemų pateikimas įgaliotų sprendimų priėmėjų svarstymui, ir tokiu būdu, vienaip ar kitaip patenka į platesnės bendruomenės akiratį, verta apžvelgti tuos faktorius, kurie turi lemiamos įtakos problemų patekimui į darbotvarkę analizuojamos politikos atveju.

Užsienio lietuvių švietimo politikos sudėtingumas, jos gan platus pobūdis bei horizontalumo bruožai lemia tai, jog politika yra pakankamai sunkiai apibrėžiama, ir problemų formuluotės tampa ypatingai sudėtingos tuo, jog stengiantis aprėpti kuo platesnį problemos mastą, išvengiama problemos apibrėžimo specifiškumo. Anot Cobb ir Elder, problemos neapibrėžtumas lemia platesnį visuomenės susidomėjimą problema. Jei analizuojamos politikos atveju neapibrėžtumu laikysime tai, kad problemą sudaro daug pavienių jos aspektų, tuomet ji tikrai neatitinka specifiškumo apibrėžimo, tačiau vis labiau dėl to traukia visuomenės dėmesį.

Užsienio lietuvių švietimo socialinė svarba iš tiesų yra neperdėtai didelė, tačiau, kadangi šios politikos problemų patekimo į darbotvarkes iniciatyva priklauso tai visuomenės grupei (Užsienio lietuvių bendruomenių atstovams), kuri šį faktorių akcentuoja, tačiau juo nemanipuliuoja, socialinio reikšmingumo faktorius dar nėra stipriai įtakojantis problemos patekimo į darbotvarkę veiksnys.

Užsienio lietuvių švietimo politikos nesprenkimų atveju, problema gali turėti ilgalaikių neigiamų padarinių, lygiai kaip ir sprendimo atveju, gali turėti ilgalaikių teigiamų (arba neutralių) padarinių. Taigi, problema atitinka laiko svarbos faktorių, lygiai kaip ir sudėtingumo – problema nėra techninė, ir tuo ji traukia platesnę visuomenės auditoriją. Tuo tarpu dėl problemos precedentiškumo, analizuojamos politikos atveju, po nepriklausomybės atkūrimo, ji išties neturi precedento dėl vis labiau didėjančių emigracijos mastų (augant išvykstančiųjų skaičiui, auga ir poreikis išvykusiųjų švietimui), ir dėlto, jog iki Nepriklausomybės atkūrimo ji nebuvo sprendžiama, ar koordinuojama iš Lietuvos, o tik pačių lietuvių (daugiausia išeivių) iniciatyva.

Aptarti problemos patekimą į darbotvarkę lemiantys faktoriai rodo, jog užsienio lietuvių švietimo politikos problemos bei klausimai iš esmės atitinka visus Cobb ir Elder teorijoje aprašytus faktorius, tačiau, visų pirma, dėl ypatingo, horizontalaus politikos pobūdžio, skirtingos iniciatyvos grupės netiksliai išnaudoja šiuos faktorius problemos patekimui į darbotvarkę; antra, TMID atveju, kuomet problemos darbotvarkėje viena ar kita forma vis atsiranda, ir problema įgauna „senos“ problemos pobūdį, taigi, ir nebereikalauja kardinaliai skirtingų nei prieš tai buvę sprendimų, šie faktoriai iš esmės darbotvarkės neįtakoja.

2. 1. 4. Problemų patekimo į darbotvarkę veiksniai

Lietuvos politiniame kontekste žiniasklaida vaidina gan svarbų vaidmenį, todėl problemų patekimui į darbotvarkes turi nemenką indėlį. Emigracijos klausimai jau seniai viešai analizuojami žiniasklaidoje, o pastaruoju metu atsiranda ir pavienių televizijos laidų, paliečiančių įvairius emigrantų gyvenimo užsienyje aspektus, tarp jų ir švietimą. Žiniasklaida iš tiesų galingas įrankis, atkreipiantis visuomenės dėmesį į probleminius visuomeninius klausimus, tačiau, kaip ir pliuralistų kritikų akcentuojamose diskusijose, žiniasklaida problemomis gali ir manipuliuoti. Ypatingai paplitęs reiškinys visuomenės informavimo priemonėse tampa politizuotų institucijų užsakymų vykdymas, kuris ne iškelia viešumon problemą, o atspindi vienos ar kelių institucijų ar politinių institutų pozicijas, qvazi-teigiamą veiklą, ir, jei mini, tai tik kai kuriuos (daugiausia teigiamų užgožtus) neigiamus problemos aspektus, pabrėždamas vienų ar kitų institutų problemos sprendimo iniciatyvą, aktyvų dalyvavimą, ir panašiai.

Emigracijos atveju, žiniasklaida jau atrodo išsisėmusi akcentuoti šią seną problemą, o įvairūs jos modifikacijos aspektai užgožiami pseudo-kovos su problema didvyriškumu. Tokiu būdu, pasitelkus žiniasklaidos priemones formuojama viešoji nuomonė; čia galima teigti, dingsta tas grįžtamasis ryšys, kuriuo, anot Cobb ir Elder, nustatoma viešosios valdžios ir viešosios nuomonės sąveika: mat, idealiu atveju, viešosios politikos formuotojai stebi ir tiria viešąją nuomonę, ir pagal ją atitinkamai išskiria aktualius viešajai nuomonei klausimus, pagal juos formuoja dalį politinės darbotvarkės. Daugelio politikų atveju, žiniasklaida čia atlieka lemiamą vaidmenį, sudarydama tam tikrą dirbtinį uždara problemos ratą: politikai – žiniasklaida – viešoji nuomonė – darbotvarkės formuotojai – darbotvarkė – įgalioti sprendimų priėmėjai (politikai) – žiniasklaida.

Socialinių sąjūdžių vaidmenį analizuojamos politikos atveju atlieka kraštų lietuvių bendruomenės, jas vienijančios neformalios institucijos - PLB, jos seimas, valdyba. Šių institutų

vaidmuo yra gan svarbus, tačiau vargu ar gali lygintis su tokiais teorijoje minimais socialiniais sąjūdžiais kaip ekologiniai ar feministiniai, vis dėl to tam tikrų sąjūdžiams būdingų bruožų jie turi. Svarstyti čia reikėtų ne jų formą, bet legitimią įtaką oficialiems darbotvarkės formuotojams bei sprendimų priėmėjams. Kaip jau buvo minėta, šis socialinis sąjūdis atitinka formuojamos sisteminės darbotvarkės bruožus, jis gali įtakoti oficialius darbotvarkės formuotojus, tačiau šios įtakos statusas nėra aiškus dėl neformalaus instituto pobūdžio bei menkos institucinės darbotvarkės formuotojų kontrolės.

Tie, kurie „žino“ problemas užsienio lietuvių švietimo atveju, taip pat galėtų būti šis socialinis užsienio bendruomenių sąjūdis, kadangi problema nėra techninė. Čia specialistams taip pat gali būti priskiriami švietimo sistemos atstovai; kaip bebūtų, jų indėlis į šios politikos formavimą yra pakankamai silpnas, dėl to, kad lituanistinio švietimo sistemoje, visos dalyvaujančios institucijos veikia tik bendradarbiavimo principu, o koordinuojančią funkciją atlieka TMID. Taigi, išeina, jog šios politikos formavimas bei darbotvarkės sudarymo iniciatyva instituciniame lygmenyje nėra profesionalų, o biurokratų, politiškai priklausančių nuo Vyriausybės (TMID yra įstaiga prie LR Vyriausybės) rankose.

Vadinamieji „smegenų centrai“ yra atlikę keletą nepriklausomų tyrimų emigracijos klausimu. Dauguma šių centrų atliktų tyrimų bei analizių koncentruojasi ties emigracija kaip socialiniu-ekonominiu reiškiniu, analizuoja jos priežastis bei siūlo galimus prevencijos būdus. Tačiau apie jau išvykusius piliečius, ypač jų švietimą, kalbama labai mažai. Pilietinės visuomenės, Lietuvių išeivijos institutas – šie centrai, nors ir deklaruoja originalų indėlį į įvairių politikų darbotvarkes, dar nėra tiek aktyvūs, kad galėtų savalaikiškai „stumti“ idėjas, ir aktyviai siekti jų svarstymo oficialiame instituciniame politiniame lygmenyje. Kita vertus, čia taip pat iškyla ne tik smegenų centrų gebėjimas disponuoti atliktais tyrimais bei studijomis, bet ir klausimas, kiek realios įtakos politinėms darbotvarkėms jie turi, ir ar jų veikla neapsiriboja vien akademinu idėjų propagavimu.

Lygiai kaip ir formuotojų įtaka viešajai nuomonei, taip ir idėjos yra sprendimų priėmėjų kolektyvinių prioritetų pamatas. Politinės darbotvarkės yra įtakojamos bendro vyraujančio politinio idealo. Neretai, pastarasis idealas paaiškinamas, arba grindžiamas nesprendimo priėmimo galia. Ar sąmoningai ir nešališkai politinėje darbotvarkėje atsiranda socialinių, daug interesų paliejančių problemų, vienareikšmiškai atsakyti sunku. Tačiau, vertinant kai kurių klausimų sąmoningą eliminavimą iš darbotvarkių (įmkime 2006 03 17 rezoliuciją dėl nuoseklios valstybės politikos emigracijos procesams valdyti, po kurios paskelbimo, visi iš šios rezoliucijos išplaukę klausimai išnyko iš darbotvarkių), galima teigti, jog užsienio lietuvių švietimo atveju,

„nesprendimų“ priėmimo praktika ne tik yra aktyviai propaguojama, bet ir ja aktyviai manipuluojama (iš pradžių (galbūt populistinėmis paskatomis) paskelbiama rezoliucija, o po to neseka jokie veiksmai), bandant neprarasti politinių kreditų.

2.2. Sprendimų priėmimas užsienio lietuvių švietimo politikoje

Simon racionalumo teorija teigia, jog sprendimų priėmimą politikos formavimo procese reikėtų vertinti tikslų/priemonių kategorijomis (seka „tikslai-priemonės“) bei sisteminius sprendimų priėmimo veiksmus analizuoti įvertinus organizacijos, formuojančios politiką, tikslų apibrėžimą, alternatyvų palyginimą bei pasirinkimo procesą. Todėl šioje darbo dalyje, bus empiriškai apžvelgta, ar pagrindinė užsienio lietuvių švietimo politiką formuojanti institucija sprendimus priima sekdama seka tikslai-priemonės.

TMID Užsienio lietuvių skyriaus vyresnioji specialistė Aušra Dumbliauskienė interviu metu pasakė jog prioritetingos TMID veiklos kryptys yra švietimas, kultūra bei informacija⁹⁰. Pagrindiniai šios institucijos strateginiai tikslai, susiję su užsienio lietuvių švietimu yra „padėti užsienio lietuvių bendruomenėms išsaugoti tautinę kultūrą, gimtąją kalbą, identitetą, palaikyti ir stiprinti ryšius su Lietuva“⁹¹, o Užsienio bendruomenių rėmimo programos pagrindinis tikslas, susijęs su analizuojama politika – „remti užsienio lietuvių bendruomenes, padėti joms įgyvendinti kultūros, švietimo, socialinius ir kitus projektus.“⁹² Svarbiausi uždaviniai šiems tikslams pasiekti yra „remti lituanistinį švietimą, skatinti ir remti bendrą Lietuvos ir užsienio lietuvių bendruomenių kultūrinę ir socialinę veiklą, padėti užsienio lietuvių bendruomenėms palaikyti ir stiprinti ryšius su Lietuva, informuoti juos apie svarbiausius Lietuvos gyvenimo įvykius, skatinti užsienio lietuvių bendruomenes aktyviai kurti teigiamą Lietuvos įvaizdį užsienyje“⁹³.“ Konkrečių priemonių, kaip šių tikslų pasiekti įgyvendinant išvardintus uždavinius nėra tiksliai įvardinta. Iš „priemonių“ formulavimo galima numanyti, jog pagrindinės įgyvendinimo priemonės yra atrinktų projektų ir kitų formų paraiškų finansavimas, veiklos projektų, skirtų užsienio lietuvių bendruomenėms rengimas ir įgyvendinimas, adresatų informavimas.

TMID strateginiame plane, vadovo įžanginiame žodyje, priešingai, negu pasaulio lietuvių bendruomenės, kurios švietimą vertina kaip galimybę išsaugoti lietuviybę, departamento pozicija

⁹⁰ Aušra Dumbliauskienė, interviu su autore, Vilnius, 2006 gruodžio 28d.

⁹¹ Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, „2006 – 2008 metų strateginis veiklos planas.“

⁹² Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, „Užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo 2004-2006 metų programa.“

⁹³ Ten pat.

pasaulio lietuvių švietimo paskirties klausimu yra suvokiama skirtingai. Departamento generalinis direktorius Antanas Petrauskas išskiria dvi priežastis, dėl kurių reikia remti užsienyje veikiančias lituanistines švietimo įstaigas. Anot direktoriaus, užsienio lietuvių bendruomenės prisideda prie Lietuvos įvaizdžio pasaulyje kūrimo, bei gerų santykių su *kaimyninėmis* šalimis vystymo: „Išvykstančiųjų skaičius iš Lietuvos auga, todėl didėja poreikis remti užsienyje veikiančias lituanistines švietimo įstaigas, kultūros, švietimo ir informacijos centrus, kurie prisideda prie Lietuvos įvaizdžio pasaulyje kūrimo. [...] plėtoti ryšius su išeivija, siekiant kad ji prisidėtų prie svarbiausių mūsų šalies tikslų ir siekių įgyvendinimo, gerų santykių su kaimyninėmis valstybėmis kūrimo.⁹⁴“ Įžanga į strateginį institucijos planą rodo, jog didelis dėmesys skiriamas kaimyninių šalių lietuviams (daugiausia autochtonams). LR yra pasirašiusi ir ratifikavusi sutartis su kaimyninėmis valstybėmis, kuriose numatyti šalių įsipareigojimai tautinių mažumų atžvilgiu. Savo ruožtu, TMID, formuoja ir vykdo tautinių mažumų Lietuvoje politiką. Tačiau, esant tokioms pasirašytoms ir ratifikuotoms kaimyninių valstybių sutartims, kurios garantuoja priimančių kaimyninių valstybių rūpestį lietuviams kaip tautinėmis mažumomis, kyla klausimas, kodėl departamentas daug dėmesio bei lėšų skiria būtent šių šalių lietuviams. Atsakymas glūdi šių kraštų lietuvių centrų, paskelbtų lietuviybės židiniais statuse.

Kaip rodo atliktas užsienio bendruomenių institucijų vertinimo bei švietimo poreikių tyrimas, bei pagrindinės politikos įgyvendinimo priemonės apžvalga, pagrindinės nepakankamo dėmesio naujai emigracijos bangai bei politikos nelankstumo priežastys glūdi šiose problemose:

- Rėmimo programos įgyvendinimo kriterijai yra pernelyg abstraktūs ir nekonkretūs (pavyzdžiui, kriterijus „kiek paremta lituanistinių mokyklų, jose dirbančių specialistų ir darbuotojų (mokyklų skaičius vienetais, darbuotojų skaičius vienetais⁹⁵“), galima teigti, sudaro sąlygas programos formuotojui – departamentui ne atsižvelgti į esamą emigracijos situaciją ir kryptis, o remti tas pačias mokyklas esančias arčiausiai Lietuvos, kaip šiuo metu ir yra; tokia politika formuojama bei įgyvendinama eilę metų, ir iš esmės nereikalauja didelių pastangų kaitai, nusistovėjusios jos kryptys nesudaro galimybių atsižvelgti į esamą situaciją;

- Kai kurie programos įgyvendinimo kriterijai nėra labai reikšmingi bendraja prasme ir neatspindi šiuolaikinės lietuvių kultūros (pavyzdžiui, „kaip užsienio lietuvių bendruomenės aprūpinamos tautiniais drabužiais [...] (bendras skaičius vienetais)⁹⁶“;

⁹⁴ Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, „2006 – 2008 metų strateginis veiklos planas.“

⁹⁵ Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, „Užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo programa.“

⁹⁶ Ten pat.

- Nėra aišku, kaip tokie programos įgyvendinimo kriterijai kaip „kiek paremta projektų, padedančių kurti teigiamą Lietuvos įvaizdį užsienyje⁹⁷“ realiai atspindi paramą užsienio lietuvių bendruomenėms, ir kiek realios naudos duoda ne formuotojui, o tikslinei grupei – bendruomenėms.

Taigi, ši politiką formuojanti institucija ne visai atitinka tikslų-priemonių politikos formavimo kategorijas, ir čia susidaro erdvė įvairioms šių priemonių interpretacijoms. Dar labiau tokias netolygaus interpretavimo galimybes sustiprina faktas, jog ne tik skirtingus, bet ir tuos pačius uždavinius įgyvendina skirtingos institucijos. Todėl čia svarbu nustatyti institucinės sąrangos vaidmenį politikos formavimo ir įgyvendinimo stadijose, o dar tiksliau – tarpinėje grandyje tarp formavimo ir įgyvendinimo – sprendimų įgyvendinimui priėmimo (lentelė 1).

Lentelė 1⁹⁸.

Formuotojas	Tikslas*	Uždavinys	Priemonės	Vykdytojas
TMID	Padėti užsienio lietuvių bendruomenėms įgyvendinti kultūros, švietimo projektus	Remti lituanistinį švietimą	Rėmimas, parama, aprūpinimas vadovėliais, mokytojų kvalifikacijos kėlimo kursai, organizuoti užsienio lietuvių vaikams mokymą ir išlaikymą vidurinėje mokykloje „Lietuvių namai“ Vilniuje	TMID, ŠMM

* Pastaba: Užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo programoje tikslai ir priemonės nėra sugrupuoti, šis skirstymas atliktas darbo autorės.

Užsienio lietuvių švietimas, pagal įgyvendinamas programas, gali būti išskiriamas į tris sritis: už Lietuvos teritorijos esančių valstybinio lietuvių švietimo pagrindu veikiančios bendrojo lavinimo mokyklos, lituanistinės mokyklos bei ugdymo įstaigos ir Lietuvos teritorijoje esančios bendrojo lavinimo mokyklos, skirtos užsienyje gyvenantiems lietuviams ugdyti. Tačiau Užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo programose šios trys kryptys neatsispindi, taigi, ne tik apsunkena institucijų, atsakingų už šių tikslų įgyvendinimą nustatymą, bet ir neatspindi realios politikos formavimo bei įgyvendinimo sąrangos. Kadangi pagrindinės programų įgyvendinimo priemonės yra finansinis rėmimas, didelę reikšmę racionaliajame (tikslų apibrėžimo) – alternatyvų palyginimo-pasirinkimo procese, svarstant užsienio lietuvių bendruomenių pateiktus projektus dėl finansavimo vaidina vien tik projektų atrankos kriterijai. Išeina, jog bendrojo lavinimo

⁹⁷ Ten pat.

⁹⁸ Ten pat.

mokyklų finansavime alternatyvos apskritai nesvarstomos, išskyrus finansavimo dydžius, taigi esminių naujovių šioje srityje, natūraliai, eilę metų nevyksta. Tuo tarpu, lituanistinio švietimo iniciatyva grindžiama vien tik bendruomenių parengtais projektais – sprendimų priėmėjas tik pagal vertinimo kriterijus nustato jų tinkamumą, taigi, alternatyvų svarstymas, galima sakyti ribotas vien tik bendruomenių pateiktų projektų rėmuose. Tuo labiau, kaip rodo politikos apžvalga bei atliktas tyrimas, vis dėlto užsienyje egzistuoja Lietuvos remiamų bei išlaikomų švietimo institucijų, tačiau visos jos (išskyrus Vokietijoje esančią Vasario 16-osios gimnaziją, kuri Lietuvos pradėta remti tik Vokietijos vyriausybei nustojus teikti paramą) koncentruojasi kaimyninėse šalyse, ir, todėl politikos tikslai bei įgyvendinimo santykis nepretenduoja patenkinti didžiosios dalies tikslinės grupės poreikių. Tokiu būdu, institucinė sąranga, svarbi šios politikos formavime vien tam, kad atsirastų naujų, į tikslą orientuotų programų veikla, ne vaidina jokios rolės: TMID, kaip politikos formuotojas bei programų koordinatorius, išlaiko nekintančias šios politikos kryptis, o įgyvendinančios institucijos veikia pagal formuotojo alternatyviai neapsvarstomą tikslų apibrėžimo – alternatyvų palyginimo – pasirinkimo procesą. Taigi, politikos formavimo ir įgyvendinimo dalyviai neveikia koordinariai – nėra aiškiai apibrėžtų institucijų bei institutų (TMID, konsulinis aparatas, švietimo centrai, bendruomenės) veiklos ribų, funkcijų, ir atsakomybės. Tiesa, bendruomenės bei jų „oficialusis“ atstovas, kaip jau buvo minėta, gali daryti įtaką politikos formuotojams, tačiau, kaip matyti iš sprendimų priėmimo veiksmų, ši įtaka apsiriboja bendruomenių „iniciatyva“, arba legitimine teise teikti švietimo projektus sprendimų priėmėjų svarstymui.

3. Užsienio lietuvių švietimo būklė: empirinė analizė

3.1. Lituanistinės ugdymo įstaigos užsienyje: lyginamoji analizė

Antroje, autorės sudarytoje, lentelėje pateikiamas lituanistinio ugdymo įstaigų skaičius pagal šalis, kuriose jos yra įkurtos. Joje taip pat pateikiami moksleivių skaičius bei lietuvių bendruomenių dydžiai. Iš viso 29 pasaulio valstybėse veikia 163 lituanistinės ugdymo įstaigos⁹⁹, iš kurių 23 – vidurinės ar pagrindinės bendrojo lavinimo mokyklos, licėjai ar gimnazijos. Bendras šias įstaigas lankančių mokinių skaičius, nepilnais duomenimis – virš 6 tūkstančių. Pastebėtina, jog emigracijoje augančių mokinių skaičius yra žymiai didesnis: visų pirma, įvertinus tai, jog lietuvių bendruomenės dažniausiai koncentruojasi didesniuose miestuose, ir ne visi moksleiviai turi galimybes pasiekti lituanistines mokyklas; antra, statistikos departamento duomenimis, vaikų ir moksleivių, gyvenančių emigracijoje, skaičius yra bent du ar tris kartus didesnis¹⁰⁰.

Svarbu atsižvelgti ir į geografinę mokyklų padėtį bei bendruomenių dydžius - natūralu, jog ugdymo įstaigų bei moksleivių skaičius bent iš dalies atspindi toje vietovėje susitelkusią lietuvių bendruomenę, tačiau, pavyzdžiui, Baltarusijoje – vienoje, Grodnenskaja apskrityje, yra devynios lietuviško ugdymo įstaigos, tarp jų ir kelios – pilnai išlaikomos Lietuvos biudžeto lėšomis. Didžiausias mokinių skaičius yra JAV, mažiau, panašus mokinių skaičius yra Kaliningrado srityje bei Lenkijoje. Daugiausia bendrojo lavinimo ugdymo įstaigų – kaimyninėse valstybėse, po vieną Rusijos federacijoje, Vokietijoje, bei trys Australijoje. Tačiau, santykinai, pagal moksleivių skaičių, toks gausus bendrojo lavinimo ugdymo įstaigų skaičius nėra proporcingas. Savaime suprantama, jog tas ugdymo įstaigas, kurios yra arčiau Lietuvos yra lengviau įsteigti bei išlaikyti; atkreiptinas dėmesys, jog pagal kai kurių emigrantus priimančių valstybių dydį bei lietuvių bendruomenių koncentraciją, ugdymo įstaigų skaičius, nors palyginus su kitomis valstybėmis ir yra didelis (pavyzdžiui, JAV), iš tiesų yra santykinai mažas, ir nepakankamas patenkinti visų vietos lietuvių lituanistinio švietimo poreikius.

⁹⁹ Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, <http://www.tmid.lt/index.php?page_id=49> Vilnius, 2007. [Žiūrėta 2007 04 16].

¹⁰⁰ Statistikos departamentas, „*Tik kas antras trečias emigrantas deklaruoja savo išvykimą iš Lietuvos.*“

2 lentelė. Litanistinės ugdymo įstaigos pasaulyje¹⁰¹.

Valstybė	Litanistinių ugdymo įstaigų skaičius/iš jų vidurinių ir pagrindinių mokyklų	Mokinių skaičius	Apytikslis lietuvių skaičius ¹⁰²
JAV	29/-	1720	800 000
Kaliningrado sritis	26/6	798	9 000 / 7 500 ¹⁰³
Baltarusija	15/2	367	7000
Lenkija	15/9	745	5 800
Latvija	9/1	402	35 000 ¹⁰⁴
Rusijos federacija (be Kaliningrado srities)	9/1	417	45 569 ¹⁰⁵
Didžioji Britanija	9/-	280	n.d.
Australija	8/3 ¹⁰⁶	n.d.	1998 m. - 17 000 ¹⁰⁷
Ispanija	9/-	245	virš 35 000 ¹⁰⁸
Ukraina	7/-	169	7200 ¹⁰⁹
Kanada	5/-	288 ¹¹⁰	virš 30 000
Vokietija	5/1	237	min. 25 000
Airija	4/-	157 / > 400 ¹¹¹	200 000 ¹¹²
Estija	1/-	10	2 000 ¹¹³
Kazachstanas	1/-	23	15000 ¹¹⁴
Moldova	1/-	15	300
Gruzija	1/-	10	1989 m. - 800

¹⁰¹ Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, Vilnius, 2007. <http://www.tmid.lt/index.php?page_id=49> [Žiūrėta 2007 04 20].

¹⁰² Lietuvos centriniai interneto vartai „Lietuva“, Vilnius, 2005.

¹⁰³ Garšva (sud.), 1999, p. 4.

¹⁰⁴ Ten pat.

¹⁰⁵ Virginija Grybaitė (sud.), *Pasaulio lietuvių bendruomenės XII Seimo leidinys*. Punkskas: Aušra, 2006, 77.

¹⁰⁶ Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, Vilnius, 2006.

<http://www.tmid.lt/index.php?page_id=224> [Žiūrėta 2006 04 18].

¹⁰⁷ Tarptautinis informacinis portalas „Lietuva“,

<<http://www.ambasada.lt/Default.asp?DL=L&editionID=17&topicID=178&articleID=1070>> [Žiūrėta 2007 04 23].

¹⁰⁸ Ispanijos lietuvių bendruomenė,

<<http://www.lietuvauzsienvyje.com/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=389>> [Žiūrėta 2007 04 23].

¹⁰⁹ LR ambasada Kijeve, <<http://ua.mfa.lt/index.php?1914478403>> [Žiūrėta 2007 04 23].

¹¹⁰ Virginija Grybaitė (sud.), 59.

¹¹¹ Garbatavičiūtė – Down, 31.

¹¹² „Airijoje – nauja lietuviška mokykla.“ *Respublika, Laisvalaikis*, 2006 kovo 30d., 25.

¹¹³ Cecilija Rasa Unt, *Estijos lietuvių bendruomenė*. Kaunas: Morkūnas ir ko, 2006, 153.

¹¹⁴ Virginija Grybaitė (sud.), 60.

1 lentelės tęsinys.

Valstybė	Lituanistinių ugdymo įstaigų skaičius/iš jų vidurinių ir pagrindinių mokyklų	Mokinių skaičius	Apytikslis lietuvių skaičius ¹¹⁵
Norvegija	1/-	22	100 000 ¹¹⁶
Olandija	1/-	22	2000
Prancūzija	1/-	28 ¹¹⁷	4000 ¹¹⁸
Švedija	1/-	26	oficialiai – 1000
Šveicarija	1/-	9	200
Uzbekija	1/-	16	50
Austrija	1/-	18	50
Brazilija	1/-	30	150 000
Danija	1/-	11	3000
Italija	1/-	13	600 ¹¹⁹
Urugvajus	1/-	24	200
Suomija	1/-	6	n.d.
Japonija ¹²⁰	1/-	3	n.d.
Viso:	167/23	6354*	

* Bendras skaičius be moksleivių Australijoje, jei moksleivių skaičius Airijoje skaičiuotinas pagal lietuvių bendruomenės pateikiamus duomenis.

Šiuo metu bendruomenių iniciatyvos kurti lituanistines ugdymo įstaigas yra itin ryškios Belgijoje¹²¹ bei Vengrijoje¹²². Neseniai įsikūrusios lietuvių bendruomenės artimiausiuose savo planuose ketina įsteigti lituanistines ugdymo įstaigas (nepaisant to, jog, pavyzdžiui, Briuselyje jau yra dėstomos lietuvių kalbos pamokos Europos institucijų darbuotojams). Apskritai, ypatingai naujosios emigracijos bangos atveju kaip taisyklę galima įvardinti lituanistinio ugdymo įstaigų steigimą iškart po lietuvių bendruomenės sukūrimo.

¹¹⁵ Lietuvos centriniai interneto vartai „Lietuva“.

¹¹⁶ Norvegijos lietuvių bendrija, 2007. <http://www.nlbandrija.org/index_files/NLBAtaskita_2005-2007.htm> [Žiūrėta 2007 04 21].

¹¹⁷ Virginija Grybaitė (sud.), 75.

¹¹⁸ Ten pat, 75.

¹¹⁹ Italijos lietuvių bendruomenė, <http://www.lituani.net/lit/kas_esame.htm> [Žiūrėta 2007 05 02].

¹²⁰ Laisvas nepriklausomas kanalas, Žinios, 2007 04 19.

¹²¹ Virginija Grybaitė (sud.), 37

¹²² Ten pat, 90.

Lyginant 2004/2005 ir 2006 m. duomenis, pastebėtinos šios tendencijos: mokinių skaičius, lyginant su dvejais praėjusiais metais mažėja kaimyninėse valstybėse, išskyrus Latviją; Vokietijoje, Didžiojoje Britanijoje bei Airijoje moksleivių bei ugdymo įstaigų (Airijoje artimiausi metu lietuvių bendruomenės ketina įkurti dar keletą lituanistinių mokyklų)¹²³ skaičius sparčiai didėja. 3 lentelė iliustruoja ugdymo įstaigų bei moksleivių skaičiaus kaitą tose valstybėse, kur ji yra ryškiausia ir atspindi tam tikras ugdymo įstaigų kaitos tendencijas.

3 Lentelė. Lituanistinių ugdymo įstaigų bei moksleivių kaitos tendencijos.

Valstybė	2004/2005 ¹²⁴		2006 ¹²⁵		2007 ¹²⁶	
	Lituanistinių ugdymo įstaigų skaičius	Moksleivių skaičius	Lituanistinių ugdymo įstaigų skaičius	Moksleivių skaičius	Lituanistinių ugdymo įstaigų skaičius	Moksleivių skaičius
Kaliningrado sritis	31	985	28	876	26	798
Latvija	12	378	16	392	9	402
Baltarusija	14	422	17	422	15	367
Lenkija	16	821	15	753	15	745
Didžioji Britanija	5	158	8	258	9	280
Airija	1/2	n.d.	4	128	4	157 / 400
Ispanija	3	n.d.	9	245	9	245
Vokietija	3	186	5	136	5	237
JAV	21	1384	21	1384	29	1720
Rusijos federacija (be Kaliningrado srities)	8	412	7	359	9	417

¹²³ Garbatavičiūtė – Down, 31.

¹²⁴ Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, Vilnius, 2005. <http://www.tmid.lt/index.php?page_id=12> [Žiūrėta 2005 11 25].

¹²⁵ Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, Vilnius, 2006. <http://www.tmid.lt/index.php?page_id=224> [Žiūrėta 2006 04 18].

¹²⁶ Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, Vilnius, 2007. <http://www.tmid.lt/index.php?page_id=49> [Žiūrėta 2007 04 20].

Vertėtų pastebėti, jog TMID pateikiami kai kurių bendruomenių nepakitę duomenys, bei pastarųjų palyginimas su pačių lietuvių bendruomenių duomenimis sudaro ne itin patikimo šaltinio išpūdį, ir greičiau atspindi formalius pakeitimus interneto svetainėje, o ne galimybę iš duomenų dinamikos padaryti tam tikras išvadas ar analizę.

Pagrindinių pastarojo dešimtmečio emigracijos krypčių atspindys natūraliai išvelgiamas mokinių bei ugdymo įstaigų skaičiaus didėjime tokiose valstybėse kaip Didžioji Britanija, Airija, Ispanija ar JAV. Tuo tarpu išskyrus Latvija, visiškai priešingas tendencijas mokinių skaičiaus kaitoje galima išvelgti tarp kaimyninių valstybių. Vokietijos lituanistinių ugdymo įstaigų mokinių skaičiaus didėjimą galima būtų paaiškinti vis labiau didėjančiu Vasario 16-sios gimnazijos populiarumu tarp Pietų Amerikos lietuvių išeivių, kadangi, priešingai nei Vokietijoje, „Lietuvių namų“ mokykloje Vilniuje sąlygos Pietų Amerikos lietuviams mokytis dar nėra sudarytos¹²⁷. Vasario 16-osios gimnazija Vokietijoje yra įgijusi Vokietijos valstybės pripažinimą, šios ugdymo įstaigos brandos atestatas pripažįstamas kitose valstybėse. Ši gimnazija ypatinga tuo, jog gali telkti įvairių kraštų lietuvius. Tai Vakarų Europos lietuvių kultūros bei informacijos centras. Nepaisant šios mokyklos reikšmės išeiviams, iki 2000-2001 mokslo metų ji nebuvo remiama Lietuvos valstybės.

Nors po nepriklausomybės atkūrimo besitęsiančios emigracijos srautai - į Vakarų Europą, Lietuvos institucijų dėmesys bei pagalba švietimo srityje didėja kaimyninių šalių lietuvių bendruomenėms, lyginant su Vakarų Europoje besikuriančiomis ir stipriai gausėjančiomis lietuvių bendruomenėmis. 1998–2003 metais, Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, vykdydamas Užsienio lietuvių bendruomenių kultūros ir švietimo rėmimo programą, kaimyninėse šalyse pastatė 2 vidurines mokyklas Baltarusijoje, bei vieną kultūros, švietimo bei informacijos centrą (tame pačiame mieste kaip ir mokyklą); dvejus kultūros namus Lenkijoje; Kaliningrado srityje – lietuvių bendruomenės namus¹²⁸. Taigi, 1998 – 2003 metais departamento vykdyta užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo programa – išskirtinai „kaimyniška“. Palyginimui - daugelio naujų užsienio lietuvių bendruomenių (daugiausia Vakarų Europoje) ugdymo organizacijos buvo įkurtos pačių bendruomenių iniciatyva bei lėšomis. 2004–2005 metais įsisteigė 11 lituanistinių mokyklų¹²⁹, iš kurių net aštuonios yra sukurtos naujosios emigracijos

¹²⁷ Deimantė Dokšaitė, „Skirtingose lituanistinėse mokyklose labai nevienoda padėtis.“ 2007.

<http://www.lietuviams.com/index.php?user_sub_id=44&itemID=1963> [Žiūrėta 2007 04 20].

¹²⁸ Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, Vilnius, 2005. <http://www.tmid.lt/index.php?page_id=73> [Žiūrėta 2006 04 18].

¹²⁹ Ten pat.

bangos bendruomenių iniciatyva. Tuo tarpu šiuo laikotarpiu TMID įsteigė ir šiuo metu išlaiko šias lietuvių bendruomenių organizacijas užsienyje:

- Pelesos vidurinę mokyklą, bendrabutį, 3 namus mokytojams;
- Rimdžiūnų vidurinę mokyklą, bendrabutį, 7 namus mokytojams; ši mokykla išlaikoma Baltarusijos institucijų, tačiau Lietuvos institucijos ją aprūpina vadovėliais, mokymo priemonėmis, siunčia mokytojus;
- Punsko vaikų darželį, pagrindinę mokyklą, gimnaziją, Kovo 11 – osios licėjų, vaikų muzikos mokyklą;
- Rygos lietuvių mokykla suremontuota Lietuvos ir Latvijos lėšomis (Lietuva skyrė 900 tūkstančių litų, Latvija – 700 tūkstančių latų);
- Vasario 16 –osios gimnazija nuo 2000 – 2001 mokslo metų remiama Lietuvos valstybės. Įgijusi Vokietijos pripažinimą, gimnazija yra remiama Vokietijos Švietimo ministerijos, tačiau šios paramos neužtenka visiškam gimnazijos išlaikymui¹³⁰.

Išskirtinis dėmesys Baltarusijos autochtonams aiškinamas tuo, jog čia yra vykdoma mokyklos (Pelesos vidurinės) kaip atviro kultūros ir švietimo židinio programa¹³¹. Kitos užsienio lietuvių bendruomenės yra remiamos departamento tiek, kiek turi galimybių laimėti departamento skelbiamus užsienio lietuvių bendruomenėms, draugijoms, bei organizacijoms konkursus.

2006 m. įsteigta 16 lituanistinių ugdymo įstaigų, daugiausia Vakarų Europoje. Šios įstaigos kuriasi bendruomenių iniciatyva. Užsienio lietuvių bendruomenės turi skirtingas gyvavimo tradicijas. Valstybėse, kur lietuvių bendruomenės turi nusistovėjusias tradicijas ir patirtį, naujas organizacijas kurti ir išlaikyti yra žymiai lengviau. Kartais, TMID teikia paramą užsienio lietuvių bendruomenėms steigiant lietuviškas bendrojo lavinimo mokyklas, tačiau iniciatyvos kurti tokio pobūdžio mokyklas gausiose lietuvių bendruomenėse neskatina: viename iš departamento vadovo straipsnių užsienio lietuvių forume aiškiai parodyta departamento, švietimo užsienyje politikos formuotojo pozicija: „Jau kuriasi sekmadieninės mokyklėlės Londone, Navaroje (Ispanija). Laukiame žinių iš Airijos¹³².“

Kitas švietimo bei kultūrinės veiklos įstaigų užsienio bendruomenėse tipas – Lietuvių švietimo ir kultūros informacijos centrai. Šios įstaigos yra remiamos pagal antrąją užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo programos priemonę. Jos teikia rekreacines, saviraiškos ugdymo

¹³⁰ Ten pat.

¹³¹ Ten pat.

¹³² Antanas Petrauskas, „Lituanistinis švietimas pasaulyje.“ < http://www.euro-languages.net/lithuania/?action=one_country&act=read_country&countryid=15 > [Žiūrėta 2007 05 20].

ir kitų kultūrinių poreikių tenkinimą bei socialines paslaugas¹³³. Tokių įstaigų už Lietuvos ribų iš viso yra dešimt, tačiau dauguma jų taip pat koncentruojasi kaimyninėse šalyse - Baltarusijoje (trys), Latvijoje (du) bei Lenkijoje (du), po vieną tokį centrą yra Ispanijoje, Rusijoje bei Vokietijoje.

3.2. Užsienio lietuvių bendruomenių švietimo politikos, institucijų vertinimo bei švietimo poreikių tyrimo analizė

Antroje darbo dalyje išryškėjo atotrūkis tarp užsienio lietuvių švietimo politikos ir tikslinių grupių poreikių, bei politikos lankstumo ir pritaikymo prie pastarąjį dešimtmetį kiekybiškai bei lokaliai kintančios tikslinės politikos grupės. Norint objektyviau įvertinti esamą užsienio lietuvių švietimo politiką bei šioje srityje priimamus sprendimus, buvo atlikta užsienio lietuvių bendruomenių, turinčių lituanistinio ugdymo įstaigas, apklausa.

Tyrimo metodika. Apklauskos respondentais pasirinkti užsienio lietuvių bendruomenių lyderiai, geriausiai pažįstantys atstovaujama organizacija, žinantys iškylančias problemas bei susipažinę su užsienio lietuvių švietimo politika, neretais atvejais – esantys švietimo proceso dalyviai: lituanistinių mokyklų mokytojai, pedagogai, bendruomenių vadovai, Pasaulio lietuvių bendruomenės Švietimo komisijos nariai. Kadangi tyrimo tikslinė grupė yra specifiška tuo, jog kiekvienas atsakęs yra vertinamas kaip tos krašto lietuvių bendruomenės atstovas, kiekybiškai tyrimo imtis nebuvo didelė. Objektyvumui išlaikyti siekta apklausti po du kiekvienos užsienio kraštų lietuvių bendruomenės narius. Užsienyje veikia 36 kraštų lietuvių bendruomenės, tačiau lituanistinio ugdymo įstaigas turi 28 bendruomenės (iš jų – Japonijoje lituanistinė mokykla atsidarė jau pradėjus tyrimą), taigi maksimali tyrimo imtis – 54 (2*27) apklaustieji; atsakius daugiau respondentų iš vienos krašto bendruomenės, preferencija teikiama bendruomenės bei ugdymo įstaigos atstovui.

Anketos klausimus (Priedas Nr. 1) galima būtų suskirstyti į tris grupes: 1) klausimai švietimo politikai įvertinti; 2) klausimai, skirti bendruomenių švietimo poreikiams nustatyti; 3) klausimai, skirti institucijoms, susijusioms su lituanistiniu švietimu užsienyje, įvertinti. Anketoje šios klausimų grupės tikslingai išskiriamos nebuvo. Anketą sudaro „uždaro tipo“ klausimai politikai įvertinti, „pusiau atviri“ (pateikti atsakymų pasirinkimai su galimybe papildyti) klausimai švietimo poreikiams nustatyti bei uždari klausimai su 9 balų vertinimo skalės opcijomis, skirti institucijoms įvertinti. 9 balų vertinimo skalė pasirinkta dėl galimybės po tris

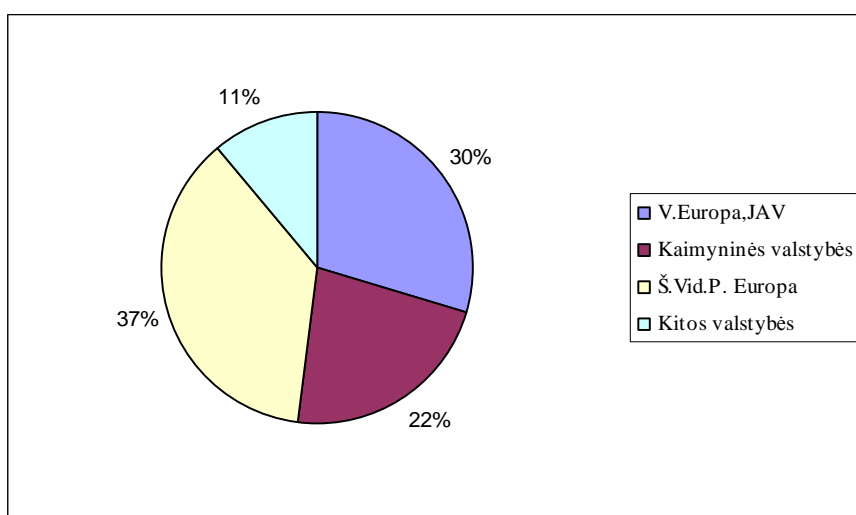
¹³³ Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, <http://www.tmid.lt/index.php?page_id=225> [Žiūrėta 2006 04 16].

atsakymų variantus padalinti galimus atsakymus, kai 1-3 reiškia neigiamus, 4-6 neutralius, o 7-9 – teigiamus atsakymų variantus. Tyrimo duomenys apibendrinti pagal tris įvertinimų grupes – neigiamai (arba blogai), vidutiniškai bei teigiamai (arba gerai).

Anketą sudaro 13 klausimų; respondentų patogumui anketa buvo patalpinta internete. Nemažai kvietimą atsakyti į magistrinio darbo tyrimui skirtus klausimus gavusių respondentų ne tik atsakė į klausimus, bet ir elektroniniu laišku parašė komentarus – respondentai skatina tyrimą, džiaugiasi užsienio lietuvių švietimo problemoms patekus į akademinės diskusijos lauką, prašo darbo santrumpos. Du užsienio lietuvių bendruomenių atstovai piktinosi trukdomu jų brangiu laiku, atsakė nematantys prasmės pildyti panašaus pobūdžio anketas. Bet kokių atveju, toks aktyvus bendruomenių atstovų noras prisidėti prie tyrimo rodo jo aktualumą bei norą spręsti išskylančias problemas.

Iš viso į anketos klausimus atsakė 27 respondentai iš 21 užsienio lietuvių bendruomenės. 1 diagrama pateikia bendruomenių, dalyvavusių tyrime, geografinį išsidėstymą. Kaip matyti iš diagramos, aktyviausi buvo naujosios emigracijos bangos lietuvių bendruomenių atstovai (Airijos, Didžiosios Britanijos, Ispanijos, Vokietijos, Skandinavijos šalių, Italijos, JAV bei kaimyninių valstybių ir Rusijos bei Ukrainos bendruomenės). Tyrime nedalyvavo Pietų Amerikos, Australijos bei Kaukazo šalių lietuvių bendruomenės.

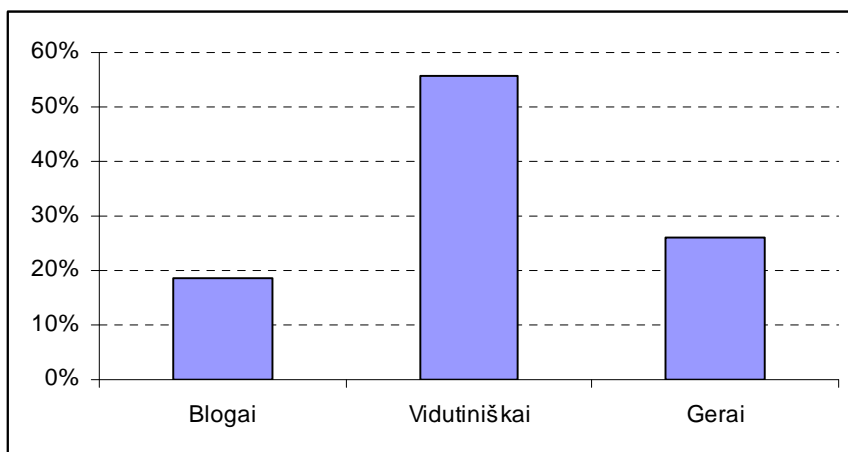
1 diagrama. Geografinis respondentų pasiskirstymas.

3.2.1. Užsienio lietuvių švietimo politikos įvertinimas

Bendras visų respondentų užsienio lietuvių švietimo politikos įvertinimas (55 proc.) – vidutinis; 26 proc. respondentų politiką įvertino gerai, 19 proc. – blogai (2 diagrama).

2 diagrama. Užsienio lietuvių švietimo politikos įvertinimas.

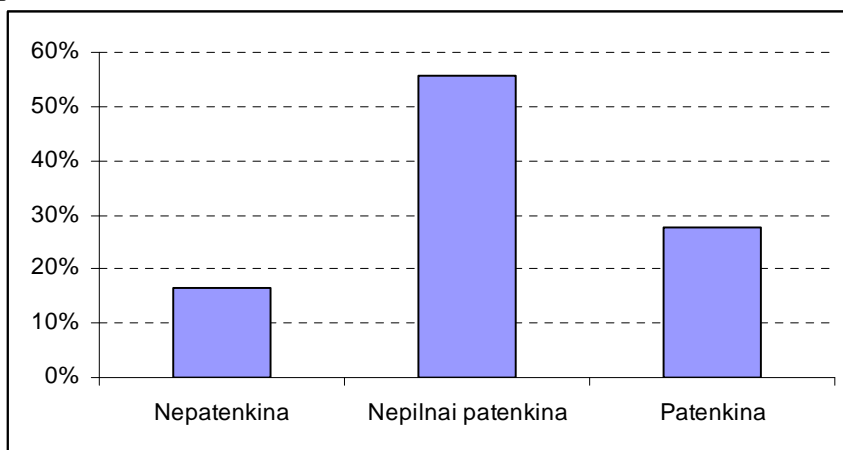
Daugiau nei pusė (52 proc.) respondentų mano, jog valstybinė politika lietuvių pasaulyje klausimu apskritai neegzistuoja, dėlto ir užsienio lietuvių švietimo politika – nenuosekli. Beveik pusė respondentų atsakė priešingai – tai galima interpretuoti kaip nuomonę, jog esant tam tikriems veiksams politikoje (pvz., švietimo srityje pasireiškianti TMID koordinacija), jie vertinami kaip valstybinė politika; tačiau vertinant specifinius politikos procesus, pavyzdžiui, sprendimų priėmimą, 81 proc. apklaustųjų sprendimų priėmimo procesas užsienio lietuvių švietimo politikoje nėra aiškus bei suprantamas.

3.2.2. Užsienio lietuvių švietimo politikos atitikimas bendruomenių poreikiams

Beveik 70 proc. respondentų yra susipažinę su pagrindine užsienio lietuvių švietimo politikos įgyvendinimo priemone – rėmimo programa (3 diagrama). Dauguma respondentų (54 proc.), susipažinusių su programa, vidutiniškai vertina pastarosios galimybes patenkinti atstovaujamos bendruomenės poreikius. Didesnioji dalis (28 proc.) likusiųjų respondentų teigia, jog programa poreikius patenkina, 17 proc. – nepatenkina. Vieno iš respondentų atstovaujamos bendruomenės poreikius programa patenkina visiškai. 70 proc. respondentų teigė, jog jų atstovaujama bendruomenė bent kartą dalyvavo projektų pagal rėmimo programą konkurse (toks

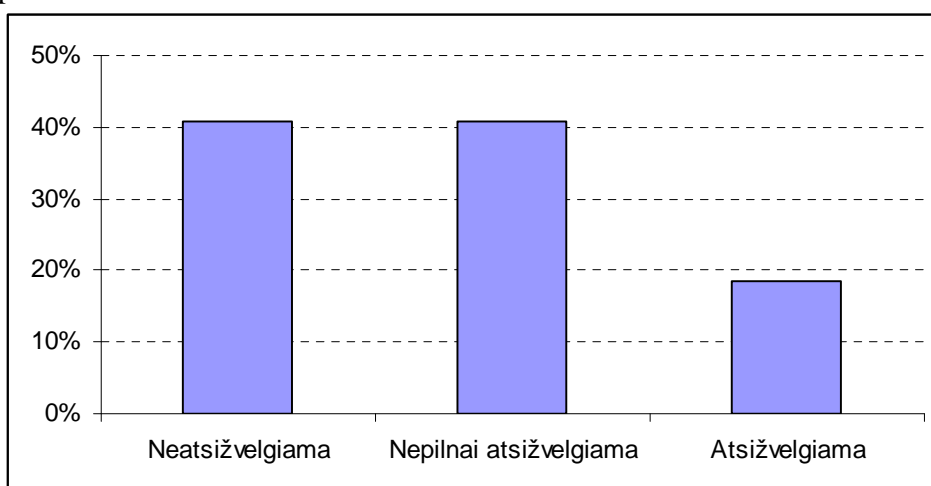
atsakymų santykis rodo, jog likusioji dalis konkursuose nedalyvaujančių bendruomenių turinčių ugdymo įstaigas arba apskritai nežino, jog gali tokiuose konkursuose dalyvauti, arba nemano galinčios juos laimėti); iš jų 48 proc. bent kartą pavyko konkursą laimėti.

3 diagrama. Užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo programos atitikimas bendruomenių poreikiams.

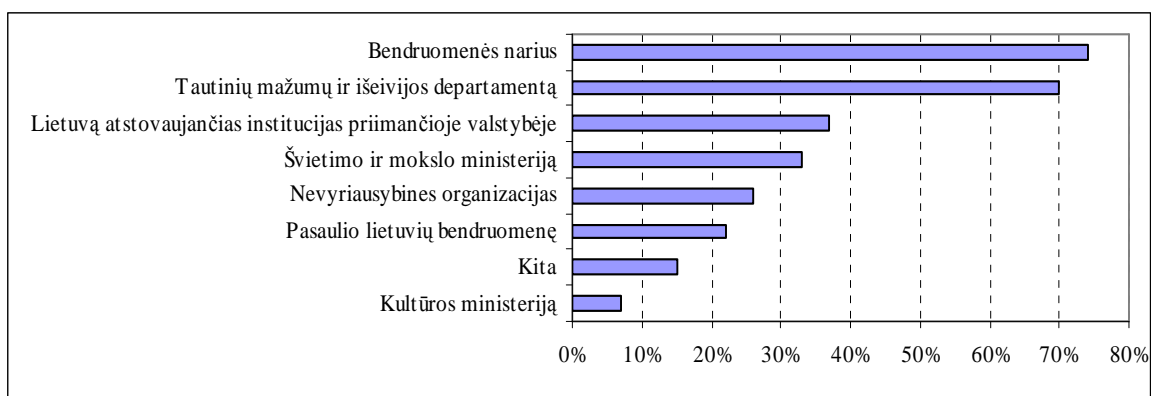
Vienas iš respondentų atsakė, jog formuojant bei įgyvendinant užsienio lietuvių švietimo politiką, pilnai atsižvelgiama į bendruomenės švietimo poreikius. Tuo tarpu dauguma respondentų atsakė, jog į jų poreikius praktiškai neatsižvelgiama, arba neatsižvelgiama iš dalies (4 diagrama).

4 diagrama. Politikos formavimas bei įgyvendinimas atsižvelgiant į bendruomenės švietimo poreikius.

Norint išsiaiškinti ar vyksta komunikacija tarp politiką formuojančių bei įgyvendinančių institucijų bei tikslinės politikos grupės, tyrime buvo pateikiamas klausimas į ką kreipiamasi dėl bendruomenės poreikių švietimo srityje, siekiant sužinoti ar politiką formuojančios bei įgyvendinančios institucijos iš bendruomenių gali gauti visą reikalingą informaciją dėl bendruomenių poreikių. Kaip rodo 5 diagrama, bendruomenės daugiausia kreipiasi į narius, bei užsienio lietuvių švietimo politiką koordinuojančią instituciją TMID. Beveik 40 proc. respondentų atsakė besikreipiantys į Lietuvai atstovaujančias institucijas valstybėse, kuriose jie gyvena, panašiai tiek – į ŠMM. 7 proc. dėl švietimo poreikių išreiškimo kreipiasi į Kultūros ministeriją. Nemažą dalį atsakymų (63 proc.) dėl poreikių išreiškimo sudaro nevyriausybines organizacijos, Pasaulio lietuvių bendruomenė bei kitos respondentų paminėtos organizacijos – rėmėjai (tarp kurių paminėta ir Lietuvos institucijų, pavyzdžiui, Vilniaus miesto savivaldybė), šalies, kurioje susibūrusi bendruomenė Švietimo ministerija (valstybėse, kur lituanistinės ugdymo įstaigos veikia lygiagrečiai šalia priimančios valstybės ugdymo įstaigų) bei bažnyčia. Šiame tyrime klausime buvo galimi keli atsakymų pasirinkimai ir, kaip rodo atsakymai, atmetus bendruomenės narius, NVO ir kitas organizacijas, Lietuvos valstybinių įstaigų komunikacija su bendruomenėmis iš esmės dubliuojasi (išskyrus KM atvejį). Tai, jog TMID yra užsienio lietuvių švietimo politikos koordinatorius, imponuoja tai, jog poreikių išreiškimas pirmiausia pateikiamas šiai institucijai (kaip ir parodo tyrimas), tačiau tuo pat metu bendruomenės išreiškia poreikius ir ŠMM bei konsulinėms įstaigoms priimančioje valstybėje.

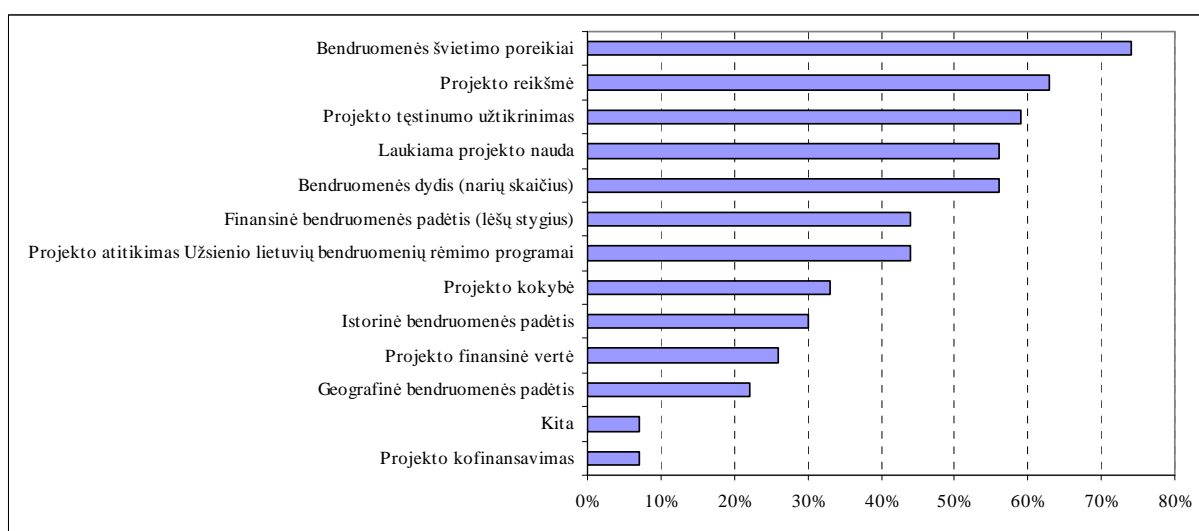
5 diagrama. Į ką kreipiatės dėl Jūsų atstovaujamos bendruomenės poreikių švietimo srityje?

Tyrime dalyvavę respondentai taip pat buvo prašomi pažymėti, jų nuomone, svarbiausius kriterijus, į kuriuos turi būti atsižvelgiama formuojant užsienio lietuvių švietimo politiką bei finansuojant bendruomenių projektus (6 diagrama). Daugiausia respondentų (74 proc.) atsakė, jog

pirmiausia turi būti atsižvelgiama į bendruomenės švietimo poreikius; panašiai tiek respondentų mano, jog svarbu atsižvelgti į bendrą projekto reikšmę, tęstinumo užtikrinimą, laukiamą naudą bei bendruomenės dydį. Kiek mažiau atsakė, jog svarbu atsižvelgti į finansinę bendruomenės padėtį bei projekto atitikimą politikos įgyvendinimo priemonei. Projekto kokybę, finansinę vertę, istorinę bei geografinę bendruomenės padėtys pasirodė svarbios trečdaliui respondentų. Projekto kofinansavimas bei kiti respondentų paminėti dalykai, kaip, nauda visai Pasaulio lietuvių bendruomenei, pasirodė mažiausiai svarbūs.

6 diagrama. Užsienio lietuvių švietimo politikos finansavimo kriterijai.

Paprašyti išvardinti svarbiausius jų atstovaujamos lietuvių bendruomenės švietimo poreikius bei kas juos tenkina, daugiausiai respondentų paminėjo mokytojus, moksleivių tėvus, taigi, pačias bendruomenes bei jų narius. Toliau bus aptariami lituanistinio švietimo užsienyje poreikiai.

Vadovėliai ir pratybos. Daugiausia respondentų (75 proc.) pažymėjo, jog vadovėliais bei pratybomis dažniausiai aprūpina tiek Lietuvos institucijos (buvo paminėta TMID, ŠMM bei ŠMM aprūpinimo centras), tiek moksleivių tėvai. Dauguma atsakiusių pabrėžė, jog poreikis vadovėliams bei pratyboms nėra pilnai patenkinamas, dažniausiai trūkstamus vienetus perka patys bendruomenės nariai arba naudoja mokykloje padarytas kopijas. Lenkijos lietuvių bendruomenę, be Lietuvos institucijų, vadovėliais aprūpina Lenkijos švietimo ministerija. Lituanistinės ugdymo įstaigos dažniausiai naudoja asmenines pedagogų bei kitų bendruomenės narių *knygas*. Vieną iš bendruomenių knygomis remia viena iš politinių partijų, lietuvių bendruomenės gyvenamoje teritorijoje turinti filialą. Dar mažiau bendruomenių turi galimybę iš

Lietuvos institucijų gauti *žodynus*, šias priemones taip pat dažniausiai perka pačios bendruomenės; kai kurios žodynų gauna labdaros iš vietos organizacijų bei įstaigų. Šis poreikis dažniausiai apskritai nėra tenkinamas.

Mokytojais daugelyje apklaustų bendruomenių dirba lietuviai savanoriai, dažniausiai moksleivių tėvai, neprofesionalai. Daugumai (80 proc.) ugdymo įstaigų pedagogus padeda surasti vietos bendruomenės, bažnyčia. Du respondentai paminėjo, jog pedagogais juos aprūpina TMID, dar tiek pat respondentų atstovaujimų bendruomenių pedagogais aprūpina vietos savivaldybės. Penki respondentai atsakė, jog šis poreikis nėra niekaip patenkinamas (galima manyti, jog toks atsakymas reiškia, jog mokytojais tose įstaigose dirba neprofesionalai).

Pedagogų kvalifikacijos kėlimas, respondentų teigimu, yra labai svarbus poreikis. Trečdalis respondentų paminėjo TMID organizuojamus seminarus lituanistinių mokymo įstaigų mokytojams, tačiau kartu pabrėžė nepakankamą galimybę juose apsilankyti visiems norintiems (ribotą vietų skaičių). Keli respondentai paminėjo Profesinės raidos centrą; vis dėl to dauguma pabrėžė, jog būtinybė pedagogams tobulintis nėra įgyvendinama, ir išlieka asmeniniu pedagogo reikalu.

Absoliuti dauguma (93 proc.) atsakiusiųjų teigia, jog *mokymo programas* rengia patys mokytojai, mokyklos vadovai ar bendruomenės nariai. Dviejų bendruomenių atstovai paminėjo mokymo programas derinantys su ŠMM, tačiau daugelis teigia, jog poreikis programų, paruoštų specialiai mokiniams, gyvenantiems užsienyje, nėra patenkinamas.

Tyrimas rodo, jog *patalpomis bei baldais* bendruomenės dažniausiai pasirūpina pačios. Trys respondentai paminėjo ugdymo įstaigai veikiant Lietuvos ambasados patalpose, vienas atsakiusiųjų paminėjo bažnyčią, dar vienas teigė patalpomis bendruomenės ugdymo įstaigą aprūpina TMID. Trečdalį tyrime dalyvavusių bendruomenių patalpomis aprūpina vietos valdžios institucijos.

Absoliučiai visais atvejais bendruomenės nariai naudoja asmeninį *transportą*, t.y. nei viena iš apklausoje dalyvavusių bendruomenių neturi ugdymo įstaigai priklausančių transporto priemonių, ir nemano, jog tai yra labai svarbus poreikis, tačiau tuo pačiu pabrėžia, jog būtent dėl susisiekimo sunkumų neretai moksleiviai negali lankyti lituanistinių ugdymo įstaigų.

Materialinę ugdymo įstaigų *bazę* daugiausiai sudaro pačios bendruomenės surenkamos lėšos, rėmėjų bei tėvų aukos ar mokestis už mokslą; penkios respondentų atstovaujamos bendruomenės (kaimyninėse valstybėse) yra remiamos TMID.

Kitos mokymo priemonės, tokios kaip kompiuteriai, lentos ir pan. dažniausiai yra parūpinamos pačių bendruomenių, rėmėjų. Dviejų bendruomenių atstovai minėjo šiek tiek tam tikrų priemonių gavę iš TMID.

Informacijos apie lituanistinį švietimą užsienyje poreikis dažniausiai patenkinamas komunikacijos priemonėmis – elektroniniu paštu, interneto pagalba. Dažniausiai minimi informacijos rinkėjai – mokytojai bei mokyklų vadovai, moksleivių tėvai. Trijų bendruomenių atstovai paminėjo informaciją gaunantys iš TMID. Beveik trečdalis atsakiusių teigia, jog informacijos apie lituanistinį švietimą trūksta.

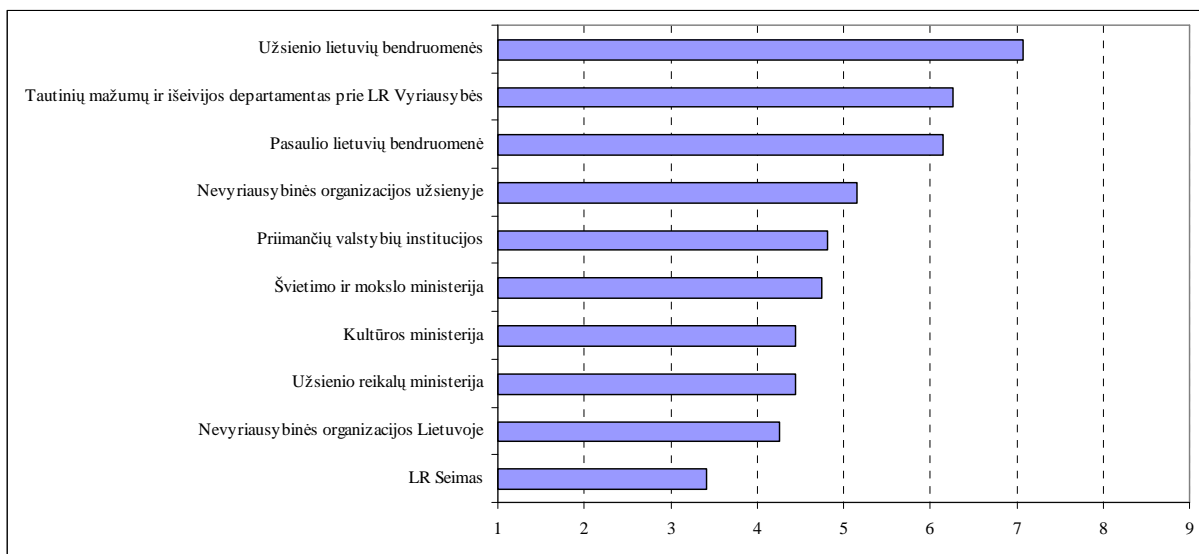
Beveik pusė (48 proc.) respondentų teigia bendruomenės ugdymo įstaigose neturintys *tautinių rūbų*, 7 bendruomenių įstaigoms šį poreikį patenkino TMID, likusioji dalis – savanoriška iniciatyva įsigyti tautiniai rūbai.

Kitus poreikius, tokius kaip tautinė atributika, spauda, bendruomenių nuomone reikalingus švietimo procese, iš dalies padeda patenkinti TMID; tačiau didžioji dauguma respondentų (75 proc.) vis dėlto pabrėžė, jog joms apskritai trūksta lėšų įgyvendinti esminius švietimo poreikius, todėl visi šalutiniai poreikiai (pvz. minėtieji tautiniai rūbai), lieka nuošalyje; trūksta specializuotų užsienyje augantiems vaikams adaptuotų vadovėlių.

3.2.3. Institucijų įvertinimas

Bendras institucijų Lietuvoje įvertinimas respondentų nuomone – 5 balai; tokiu pat balu bendruomenių atstovai įvertino užsienio nevyriausybinės organizacijas bei priimančių valstybių valdžios institucijas. Didžiausias teigiamas įvertinimas – Užsienio lietuvių bendruomenėms. Vidutiniškai buvo įvertintas TMID, PLB bei nevyriausybinių organizacijų užsienyje. Likusios institucijos (ŠMM, KM, URM, NVO Lietuvoje, LR Seimas) buvo įvertintos šiek tiek aukščiau nei neigiamai (7 diagrama).

7 diagrama. Institucijų įvertinimas.

Daugiausiai ir tiesiogiai su užsienio lietuvių švietimu susijusios institucijos TMID bei ŠMM respondentų vertinamos vidutiškai. 42 proc. respondentų TMID įvertino gerai, 37 proc. - neutraliai, ir 12 proc. - neigiamai; tuo tarpu ŠMM įvertinimas – po 26 proc. teigiamai bei neigiamai, ir 48 proc. - vidutiniškai.

Apibendrinant tyrimą, galima teigti, jog tikslinė užsienio švietimo lietuvių grupė nepalankiai vertina užsienio lietuvių švietimo politiką bei formavimo metu priimamus sprendimus. Jų nuomone, pagrindinė šios politikos įgyvendinimo priemonė nėra tinkamas įrankis jų švietimo poreikiams patenkinti. Tokiu būdu, formuojant bei įgyvendinant užsienio lietuvių švietimo politiką daugiausia neatsižvelgiama arba nepilnai atsižvelgiama į bendruomenių poreikius, visos iniciatyvos politikos kryptių nustatyme kyla iš tikslinės grupės, nors tolesnė abipusė komunikacija tarp tikslinės grupės ir politikos formuotojo bei įgyvendintojų vyksta vangiai bei neefektyviai.

IŠVADOS

Užsienio lietuvių švietimas yra prioritetinė ryšių su užsienio lietuviais politikos dalis. Vienas pagrindinių užsienio lietuvių švietimo politikos tikslų – įvairiomis priemonėmis padėti užsienyje gyvenantiems lietuviams bei emigracijoje augančiai antrajai migrantų kartai išlaikyti bei puoselėti lietuviybę. Naujosios bangos emigracijos procesas skatina ne tik sustabdyti nuolatinę emigraciją, bet ir imtis priemonių, kurios leistų ateityje tikėtis galimos reemigracijos. Šiame darbe buvo aptariamas užsienio lietuvių švietimo politikos įgyvendinimo procesas, identifikuotos pagrindinės problemos; pasitelkus Cobb ir Elder darbotvarkių sudarymo bei Simon sprendimų priėmimo teorinius modelius, buvo analizuojamas politikos formavimo procesas siekiant identifikuoti pagrindines politikos formavimo problemas, lemiančias politikos įgyvendinimo proceso trūkumus.

Išanalizavus empirinius duomenis galima daryti išvadą, jog pagrindinė darbo hipotezė pasitvirtino – politikos prioritetų bei tikslų neaiškumas sudaro sąlygas įtvirtinti bei palaikyti prieštaringas politikos formavimo kryptis bei iš to sekančius neapibrėžtai koordinuojamus politikos įgyvendinimo metodus. Apibendrinus darbo rezultatus, galima darytis šias išvadas:

1. Nors analizuojamoje politikoje prioritetai nėra apibrėžiami, empirinė politikos įgyvendinimo proceso apžvalga rodo, jog politikos įgyvendinimo procese susidaro viena ryški prioritetinė – kaimyninių šalių grupė. Nors vienoje iš kaimyninių valstybių, Lietuvos etninėse žemėse, gyvenančių lietuvių bendruomenė vertinama kaip „atviro lietuviybės židinio“ centras, LR pasirašytos bei ratifikuotos sutartys su kaimyninėmis valstybėmis (kuriose numatyti abipusiai įsipareigojimai tautinių mažumų atžvilgiu) ir santykinai mažos kaimyninių valstybių lietuvių bendruomenės bei nuolat augančios lietuvių bendruomenės pastarosios emigracijos bangos priimančiose valstybėse, yra tvirti argumentai kodėl užsienio lietuvių švietimo politikos kryptys jau kurį laiką turėjo kisti, ypač atsivėlus į gerokai per dešimtmetį pakitusią tikslinę grupę bei jos poreikius. Skirtingas nei tikslinės grupės poreikio lituanistiniam švietimui suvokimas marginalizuoja politikos formuotoją nuo galimybės realiai patenkinti užsienio lietuvių bendruomenių poreikius šviestis.

2. TMID praktika remti užsienio lietuvių švietimą konkurso tvarka laimėtų projektų pagrindu nėra palanki nemažai daliai užsienio lietuvių bendruomenių, be to neskatina pačio politikos formuotojo atsivėlgti į tikslinės grupės poreikių bei situacijos analizę. Analizuojama politika atitinka visus Cobb ir Elder teorijoje išskirtus faktorius, veikiančius problemas ar

klausimo patekimą į politinę darbotvarkę, tačiau pavieniams faktoriams esant silpniau įtakojamiems tikslinių grupių, kurios nemanipuliuoja svarstytinu klausimu, šie penki faktoriai iš esmės neįtakoja problemų patekimo į darbotvarkes. Taip atsitinka todėl, kad politiką formuojanti institucija, atitinkanti institucinės darbotvarkės modelį, nuolat svarsto tuos pačius, procedūriškai modifikuojamus analizuojamos politikos klausimus, taigi, formalioje darbotvarkėje atsiranda tik „senos“ problemos. Tokiu būdu, dirbtinai darbotvarkėje atsidūrę klausimai nesulaukia išsamios analizės, ir, nors yra formaliai apsvarstomi, užstringa kitame, sprendimų priėmimo etape. Tuo tarpu sisteminės darbotvarkės formuotojai, neformali Užsienio lietuvių bendruomenė turi mažai įtakos, arba nėra pajėgi ja tinkamai pasinaudoti, todėl šioje darbotvarkėje apsvarstyti klausimai į institucinę jei ir patenka, dėl jau minėto pastarosios procedūriškumo, susilaukia nedidelio dėmesio.

Sprendimų priėmimo analizė parodė, jog sprendimų priėmėjai ribotai išnaudoja tikslų apibrėžimo–alternatyvų palyginimo-pasirinkimo galimybes tuo apribodami politikos įgyvendinimo bei tikslinių grupių, arba sprendimo įtakos grupių galimybes tinkamai pasinaudoti užsienio lietuvių švietimo politikos įgyvendinimu. Šią prielaidą įrodo faktas, jog įgyvendinančios institucijos veikia pagal formuotojo alternatyviai neapsvarstomą tikslų apibrėžimo – alternatyvų palyginimo-pasirinkimo procesą; neaiškios funkcijų pasidalijimo ribos tarp politikos formuotojo (TMID) bei įgyvendintojų (TMID, ŠMM) trikdo nuoseklų politikos įgyvendinimo procesą. Galiausiai, nors valstybėje formuojama bei įgyvendinama užsienio lietuvių švietimo politika, galima teigti, jog didžioji dalis įgyvendinimo proceso iniciatyvos yra daugelio tikslinių grupių atsakomybė.

Apibendrinant galima teigti, jog tiek dėl horizontalaus politikos pobūdžio, tiek dėl administracinių įgyvendinimo sunkumų, reikalinga aiški ir nuosekli schema ar strategija užsienio lietuvių švietimo politikos įgyvendinimui. Norint tai užtikrinti, ir pasiekti užsibrėžtų tikslų bei maksimalių rezultatų, politikos formavimo etape reikalinga:

1. inicijuoti bei koordinuoti aktyvesnę užsienio lietuvių bendruomenių atstovų dalyvavimą;
2. aiškiai atskirti politikos įgyvendinimo priemonių funkcijas tarp institucijų, į įgyvendinimo procesą aktyviai įtraukiant konsulinį aparatą;
3. apsvarstyti galimybę (ypatingai emigracijos atveju) diegti pagrindinį bendrojo lavinimo finansinės reformos įrankį – „moksleivio krepšelį“ užsienio lietuvių bendruomenių lituanistinio ugdymo įstaigose, užtikrinant nuoseklius, o ne atsitiktinius finansavimo iš Lietuvos biudžeto šaltinius.

Priedas 1. Tyrimo anketa

Vilniaus universitetas
Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas

Anketa

Šios anketos tikslas yra sužinoti Užsienio lietuvių bendruomenių vadovų, narių, Pasaulio lietuvių bendruomenės valdybos nuomonę apie Užsienio lietuvių švietimo politiką. Prašome į žemiau pateiktus klausimus atsakyti atvirai bei išsamiai. Jūsų nuomonė yra labai svarbi – Jums leidus, anketos duomenys bus panaudojami Sigitos Remeikienės rengiamame magistriniame darbe „Užsienio lietuvių švietimo politika: politikos formavimo įtaka įgyvendinimo procesui.“

Iš anksto dėkoju.

1. Kaip manote, ar egzistuoja valstybinė Lietuvos politika lietuvių pasaulyje klausimu? (Tinkamą atsakymą pažymėkite „X“).

Taip	☐	Ne	☐
------	--------------------------	----	--------------------------

2. Devynių balų skalėje, kur 1 – reiškia „**vertinu labai blogai**“, o 9 – „**vertinu puikiai**“, įvertinkite šių institucijų bei institutų indėlį į užsienio lietuvių švietimą (Tinkamą atsakymą pažymėkite „X“):

a) Vyriausybei pavaldžios Lietuvos institucijos:

1) Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie LR Vyriausybės:

1	2	3	4	5	6	7	8	9
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

2) Užsienio reikalų ministerija:

1	2	3	4	5	6	7	8	9
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

3) Švietimo ir mokslo ministerija:

1	2	3	4	5	6	7	8	9
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

4) Kultūros ministerija:

1	2	3	4	5	6	7	8	9
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

b) Užsienio lietuvių bendruomenės:

1	2	3	4	5	6	7	8	9
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

c) Nevyriausybinių organizacijų Lietuvoje:

1	2	3	4	5	6	7	8	9
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

d) Nevyriausybinių organizacijų užsienyje:

1	2	3	4	5	6	7	8	9

e) Pasaulio lietuvių bendruomenė:

1	2	3	4	5	6	7	8	9

f) Priimančių valstybių institucijos:

1	2	3	4	5	6	7	8	9

3. Devynių balų skalėje, kur 1 – reiškia „**vertinu labai blogai**“, o 9 – „**vertinu puikiai**“ įvertinkite Užsienio lietuvių švietimo politiką (Tinkamą atsakymą pažymėkite „X“).

1	2	3	4	5	6	7	8	9

4. Ar esate susipažinę su Užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo programa?

Taip		Ne	
------	--	----	--

Atsakę NE, PEREIKITE prie 6 klausimo.

5. Įvertinkite ar Užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo programa patenkina Jūsų atstovaujamos lietuvių bendruomenės švietimo poreikius, kur 1 - reiškia „**visiškai nepatenkina**“, o 9 – „**visiškai patenkina**“ (Tinkamą atsakymą pažymėkite „X“).

1	2	3	4	5	6	7	8	9

6. Žemiau esančioje lentelėje įrašykite Jūsų atstovaujamos lietuvių bendruomenės švietimo poreikius bei kas juos tenkina (pvz.: poreikis – vadovėliai, tenkina – mokinių tėveliai):

Poreikis	Kas tenkina
Vadovėliai	
Pratybos	
Pedagogai	
Pedagogų kvalifikacijos tobulinimas	
Mokymo programos	
Patalpos	
Knygos	
Žodynai	
Transportas	
Materialinė bazė	
Baldai	
Kitos mokymo priemonės	
Maitinimas	
Informacija	
Tautiniai rūbai	
Kita (įrašyti)	

7. Devynių balų skalėje, kur 1 - reiškia „visiškai neatsižvelgiama“, o 9 - „pilnai atsižvelgiama“, įvertinkite, kiek į Jūsų atstovaujamos lietuvių bendruomenės poreikius atsižvelgiama formuojant bei įgyvendinant Užsienio lietuvių švietimo politiką (Tinkamą atsakymą pažymėkite „X“).

1	2	3	4	5	6	7	8	9

8. Į ką kreipiatės dėl Jūsų atstovaujamos bendruomenės poreikių švietimo srityje (Tinkamą atsakymą pažymėkite „X“, arba įrašykite lentelės apačioje, jei tinkamo varianto lentelėje nėra)?

Lietuvą atstovaujančias institucijas priimančioje valstybėje	
Tautinių mažumų ir išeivijos departamentą	
Švietimo ir mokslo ministeriją	
Kultūros ministeriją	
Pasaulio lietuvių bendruomenę	
Nevyriausybinės organizacijas	
Bendruomenės narius	
Kita (įrašyti)	

9. Ar Jums yra aiškus ir suprantamas sprendimų priėmimas užsienio lietuvių švietimo politikoje?

Taip		Ne	
------	--	----	--

10. Devynių balų skalėje, kur 1 – reiškia „vertinu labai neigiamai“, o 9 – „vertinu puikiai“, įvertinkite užsienio lietuvių bendruomenių švietimo rėmimą konkursinių projektų pagrindu (Tinkamą atsakymą pažymėkite „X“).

1	2	3	4	5	6	7	8	9

11. Ar Jūsų atstovaujama lietuvių bendruomenė bent kartą dalyvavo tokiaame projektų konkurse?

Taip		Ne	
------	--	----	--

12. Ar Jūsų atstovaujamai lietuvių bendruomenei yra pavykę laimėti bent vieną konkursą?

Taip		Ne	
------	--	----	--

13. Pažymėkite kriterijus, į kuriuos, Jūsų nuomone, turi būti atsižvelgiama finansuojant užsienio lietuvių švietimo projektus (Tinkamus atsakymus pažymėkite „X“; lentelės apačioje galite įrašyti Jūsų manymu svarbius, tačiau lentelėje neįvardintus kriterijus).

	Kriterijai
	Bendruomenės dydis (narių skaičius)
	Geografinė bendruomenės padėtis
	Istorinė bendruomenės padėtis
	Projekto finansinė vertė
	Projekto atitikimas Užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo programai
	Projekto reikšmė
	Laukiama projekto nauda
	Projekto kokybė
	Projekto kofinansavimas
	Projekto tęstinumo užtikrinimas
	Finansinė bendruomenės padėtis (lėšų stygius)
	Bendruomenės švietimo poreikiai
	Kita (įrašyti)

Dėkoju!

Literatūros sąrašas

1. „Airijoje – nauja lietuviška mokykla.“ *Respublika, Laisvalaikis*, 2006 kovo 30d., 25. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=205356> [Žiūrėta 2007 04 07].
2. Bogdaniienė, Daina, „Naujųjų lietuvių bendruomenių vakarų valstybėse kūrimas 1991 – 2005 metais. Teigiama patirtis ir sunkumai.“ Vilnius, 2005. <http://www.nlbendrija.org/index_files/Symposiumas.htm> [Žiūrėta 2006 04 18].
3. Cobb, Roger W., Charles D. Elder, *Participation in American Politics: the Dynamics of Agenda Building*. Baltimore/London: Johns Hopkins University Press, 1983, 82-93, cituota iš S. Z. Theodoulou, M. A. Cahn (eds). *Public Policy: The Essential Readings*. Prentice Hall, 1995.
4. Dokšaitė, Deimantė, „Skirtingose lituanistinėse mokyklose labai nevienoda padėtis.“ 2007. <http://www.lietuviams.com/index.php?user_sub_id=44&itemID=1963> [Žiūrėta 2007 04 20].
5. Garbatavičiūtė-Down, Laura, „Pasiūgau...(arba) Mes – vienas kito angelai.“ Vilnius: Vaga, 2006.
6. Garšva, Kazimieras (sud), *Etninių žemių lietuviai dabartinėje Baltarusijoje*. Vilnius: Nacionalinių tyrimų centro leidykla, 1999.
7. Grybaitė, Virginija (sud.), *Pasaulio lietuvių bendruomenės XII Seimo leidinys*. Punkskas: Aušra, 2006.
8. Ispanijos lietuvių bendruomenė, <<http://www.lietuvauzsienyje.com/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=389>> [Žiūrėta 2007 04 23].
9. Italijos lietuvių bendruomenė, <http://www.lituani.net/lit/kas_esame.htm> [Žiūrėta 2007 05 02].
10. Kasperavičiūtė, Vitalija (sud.), *Lietuvos Respublikos emigracijos politika 1920 – 1940m.* Vilnius: Versus Aureus, 2006.
11. Laisvas nepriklausomas kanalas, *Žinios*, 2007 04 19.
12. Lane, Jan Erik, *Viešasis sektorius: sąvokos, modeliai ir požūriai*, Vilnius: Margi raštai, 2001, 117.
13. Lietuvių išėivijos institutas, Kaunas, 2007. <<http://www.iseivijosinstitutas.lt/html/istatai1.htm>> [Žiūrėta 2007 04 16].
14. Lietuvos centriniai interneto vartai „Lietuva“, Vilnius, 2005. <<http://www.lietuva.lt/index.php?Lang=34&ItemId=27784>> [Žiūrėta 2005 11 25].
15. LR Seimas, Rezoliucija, „Dėl nuoseklios valstybės politikos emigracijos procesams valdyti.“ Vilnius, 2006. <http://www.lrs.lt/pls/inter/dba_intra.w5_show?p_r=708&p_d=52143&p_k=1> [Žiūrėta 2006 03 18].
16. LR Vyriausybė, Nutarimas Nr.1370 „Dėl Regioninių problemų ir tautinių mažumų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės reorganizavimo į Tautinių mažumų ir išėivijos departamentą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir šio departamento nuostatų patvirtinimo.“ Vilnius, 1998. <http://www.tmid.lt/index.php?page_id=372> [Žiūrėta 2007 04 07].
17. LR ambasada Kijeve, <<http://ua.mfa.lt/index.php?1914478403>> [Žiūrėta 2007 04 23].
18. LR Seimas, Nutarimas X-818 „Dėl Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos patvirtinimo.“ Vilnius, 2006. <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=283042&p_query=&p_tr2=>> [Žiūrėta 2007 04 14].

19. LR Seimo ir JAV lietuvių bendruomenės komisija, „Dėl Lietuvos valstybės institucijų ir visuomeninių organizacijų veiklos užsienio lietuvių klausimais.“ Vilnius, 2006. <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4636&p_k=1> [Žiūrėta 2007 04 13].
20. LR Seimo ir JAV lietuvių bendruomenės komisija, Rezoliucija „Dėl Lietuvos valstybės institucijų ir visuomeninių organizacijų veiklos užsienio lietuvių klausimais.“ Vilnius, 2005. <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=3953&p_k=1> [Žiūrėta 2007 04 13].
21. LR Vyriausybė, „2004 – 2008 metų programa.“ Vilnius, 2005. <http://www.lrv.lt/main/php?id=aktualijos_su_video/p.php&n=2200> [Žiūrėta 2005 11 25].
22. LR Vyriausybė, „Ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa.“ Vilnius, 2006. <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=271614> [Žiūrėta 2007 04 13].
23. LR Vyriausybė, „Valstybės ilgalaikės raidos strategija“. Vilnius, 2002. <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=193888> [Žiūrėta 2007 05 20].
24. LR Vyriausybė, Nutarimas Nr.228 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. lapkričio 24 d. nutarimo Nr.1370 „Dėl regioninių problemų ir tautinių mažumų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės reorganizavimo į tautinių mažumų ir išėivijos departamentą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir šio departamento nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo.“ Vilnius, 2003.
25. Motuzas, Remigijus, „Parengta Ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa.“ Vilnius, 2006. <<http://www.smm.lt/naujienos/pranesimai.htm?id=1123>> [Žiūrėta 2007 04 13].
26. Motuzas, Remigijus, „Per toli nuo tiesos.“ <http://ic.lms.lt/ml/198/per_toli.htm> [Žiūrėta 2007 04 07].
27. Narušienė, Regina, „Nuo Lietuvių Chartos iki „globalaus lietuvių“?“ 2006. <<http://www.punskas.pl/plietuvis/Archivas/0611/naujas/charta.html>> [Žiūrėta 2007 04 10].
28. Norvegijos lietuvių bendrija, 2007. <http://www.nlbendrija.org/index_files/NLBAtaskita_2005-2007.htm> [Žiūrėta 2007 04 21].
29. Numgaudis, Dainius, „Lituanistinis švietimas užsienyje.“ Pranešimas konferencijoje „Lituanistinis švietimas užsienyje,“ Madridas, 2006 spalio 27d. <http://www.smm.lt/naujienos/docs/kalbos/Lt_sviet_uzs.ppt> [Žiūrėta 2006 12 21].
30. Parsons, Wayne, *Viešoji politika: politikos analizės teorijos ir praktikos įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
31. Parutis, Violetta, „Lietuviškų mokyklų Londone daugėja.“ *Veidas*, 8, 2007. <<http://www.veidas.lt/lt/leidinys.nrfull/45c9baea4d159>> [Žiūrėta 2007 03 09].
32. Pasaulio lietuvių bendruomenės seimas, „PLB XII Seimo rezoliucijos.“ Vilnius, 2006. <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4883&p_d=45592&p_k=1> [Žiūrėta 2006 08 23].
33. Petrauskas, Antanas, „Lituanistinis švietimas pasaulyje.“ <http://www.euro-languages.net/lithuania/?action=one_country&act=read_country&countryid=15> [Žiūrėta 2007 05 20].
34. Pilietinės visuomenės institutas, „*Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai*.“ Vilnius, 2005. <http://www.civitas.lt/files/Tyrimas_Lietuviu_emigracija_Studija.pdf> [Žiūrėta 2005 11 25].
35. Pilietinės visuomenės institutas, Lietuvių išėivijos institutas. „*Šiuolaikinė lietuvių emigracija: praradimai ir laimėjimai*.“ Kaunas, 2004. <http://www.civitas.lt/files/Konferencija_Emigracija_04_12_02_pranesimai.pdf> [Žiūrėta 2007 05 20].
36. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, „*Lietuva pagal emigracijos mastus – pirmoji Europos Sąjungoje*.“ Vilnius, 2006. <<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=1750>> [Žiūrėta 2007 04 07].

37. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, „*Tik kas antras trečias emigrantas deklaruoja savo išvykimą iš Lietuvos.*“ Vilnius, 2006.
<<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=1767>> [Žiūrėta 2007 04 07].
38. Strateginių studijų centras, „Lietuvos valstybės ilgalaikė strategija lietuvių emigracijos ir išėivijos atžvilgiu.“ Vilnius, 2006. <<http://www.ssc-lietuva.lt/picture/upload/emigracija.pdf>> [Žiūrėta 2007 04 10].
39. Stravinskienė, Vitalija (sud.), *Pasaulio lietuvių bendruomenė 1949-2003*. Vilnius: Artlora, 2004.
40. Švietimo ir mokslo ministerija, „Valstybinė švietimo strategija 2003 – 2012 metams.“ Vilnius, 2005. <http://www.smm.lt/teisine_baze/projektai.htm#top> [Žiūrėta 2007 04 16].
41. Tarptautinis informacinis portalas „Lietuva“, <<http://www.ambasada.lt/Default.asp?DL=L&editionID=17&topicID=178&articleID=1070>> [Žiūrėta 2007 04 23].
42. Tautinių mažumų ir išėivijos departamentas, „2006 – 2008 metų strateginis veiklos planas.“ Vilnius, 2006.
<http://www.tmid.lt/images/source/attachments_sutmid_sutrumpintas_veiklos_planas_2006-08.pdf>
43. Tautinių mažumų ir išėivijos departamentas, „Užsienio lietuvių bendruomenių 2004 – 2006 metų rėmimo programa.“ Vilnius, 2004. <http://www.tmid.lt/index.php?page_id=638> [Žiūrėta 2007 04 07].
44. Tautinių mažumų ir išėivijos departamentas, Vilnius, 2007.
<http://www.tmid.lt/index.php?page_id=48>. [Žiūrėta 2007 04 07].
45. Unt, Cecilija Rasa, *Estijos lietuvių bendruomenė*. Kaunas: Morkūnas ir ko, 2006.
46. Užsienio lietuvių rėmimo centras, <<http://www.ulrc.lt/?menu=apie&submenu=istorija>>. [Žiūrėta 2007 04 16].
47. Užsienio reikalų ministerija, „2006 m. veiklos ataskaita.“ Vilnius, 2006.
<<http://www.urm.lt/index.php?-1287153914>> [Žiūrėta 2007 04 13].
48. Užsienio reikalų ministerija, „Užsienio reikalų ministras pabrėžia būtinybę stiprinti naujųjų lietuvių emigrantų ryšius su tėvyne.“ Vilnius: 2005.
<http://www.urm.lt/popup2.php?ru=bS9tX2FydGljbGUvZmlsZXMvd19hcnRpY2x1X3ByaW50LnBocA==&tmpl_name=m_article_print_view&article_id=15328> [Žiūrėta 2007 04 13].

Summary

The topic of present thesis is “National educational policy for Lithuanians living abroad: the influence of policy formation to implementation process”. The topicality of the present paper emerged from the results which the current wave of emigration from Lithuania brings. It is unofficially stated that quarter of the Lithuanian nation lives abroad. The core issue of the diaspora of Lithuanians results in a distinguished generation growing in different than native cultural environments. To preserve the distinguished number of those with the Lithuanian roots it is highly important to devote a pile of consistent measures, one of which is the national education abroad.

The main problematic issue discussed under present thesis is the conflict between the approach of policy implementation and present demand of the Lithuanians in emigration: although the extent as well as approach of the emigration from Lithuania is exclusively westwards, the current national educational policy for the Lithuanians living abroad is continually concentrating on neighbouring or post-soviet countries. In other words, the policy analysed is not flexible and is not being adapted to the needs and demands of the main target group – Lithuanians abroad. The main objective of the thesis was to identify the main problems of policy implementation and then, with the rational theoretical background of policy formation analysis, to check whether the main problems of policy implementation are formed or “programmed” while forming the policy.

The structure of the paper is as follows. The first section presents the implementation process of educational policy for Lithuanians abroad, including the main institutions, responsible for, or related to the implementation process, and highlights the main problematic issues of the implementation process. The second section of thesis analyses the formation of national educational policy for Lithuanians abroad based on theoretical background of rational policy formation (Cobb and Elder agenda setting and Simon’s decision taking). The third section discusses the practical aspects of implementation process, compares the different educational institutions (or institutes) of Lithuanian background in different countries. Then, it presents the survey results, carried out by the author of paper to find out the opinions and educational expectations of Lithuanians abroad. The heads of Lithuanian communities abroad and educationalists in institutions providing various courses for pupils in the Lithuanian language were the objective respondents of the survey.

The analysis has proved the hypothesis of the thesis. To summarise the main aspects of the carried out analysis, the following conclusions can be drawn: firstly, although the key priorities are not determined in the policy analysed, the empirical analysis shows that there are clear priorities of support to the neighbouring Lithuanian communities abroad, and they are dominating in the policy of national education for Lithuanians living abroad. Secondly, the currently existing practise of financial support for the Lithuanian communities does not encourage the institution responsible for policy formation to consider the recent trends of emigration and the demand for national education of the newly established communities of Lithuanians abroad. The policy analysed does correspond to the factors determined in the theoretical background of agenda setting by Cobb and Elder; however, some of the factors being weakly pushed by the target groups do not influence the policy agenda. It results from the fixedly established procedures of decision making within the policy formation process, therefore only the old problems break through gatekeepers of formation. The analysis of decision taking shows that the policy formation body does not or does restrictedly follow the sequence “setting of goals-comparison of alternatives-choice” to be able to correspond to the needs and demand of the policy target group.

To conclude, the aspects to be followed to improve the currently existing policy formation and implementation relation and to improve both of them, certain aspects need to be taken into consideration. Firstly, to reach the targets and to claim the demand of the target group, it is necessary to ensure their active participation into the policy formation process. Secondly, to reach the maximum results within the policy implementation process, the differentiation of the functions of implementing institutions including the consular apparatus is required. Finally, to ensure consistent funds to the educational initiatives to the Lithuanians abroad, new decisions have to be taken; as a springboard (especially within the case of emigration) it is recommended to consider the possibility of transfer of the school maintenance reform (called “learner funds”) into the external educational institutions for Lithuanians.